

WIND IN DE ZEILEN

Beleidsplan Evangelisch-Lutherse Synode

2019-2023

Inhoudsopgave

Voorwoord – Wind in de zeilen	2
1 De lutherse basics	3
2 De plaatselijke gemeente als levende bron van lutherse spiritualiteit	9
3 Bovenplaatselijke activiteiten en structuren als levende bron van lutherse spiritualiteit	17
4 Internationale relaties en oecumene	24
5 Vieren, liturgie en kerkmuziek	29
6 Diaconaat	32
7 Communicatie	34
8 Financiën	37
Bijlage 1 Overzicht beleidsvoornemens Evangelisch-Lutherse Synode 2019-2023	39
Bijlage 2 Terugblik Zoekt het goede... Beleidsplan Evangelisch-Lutherse Synode 2014-2018	43

Voorwoord – Wind in de zeilen

De Protestantse Kerk in Nederland is een kerk die op weg is naar de toekomst. Verrassend genoeg is de richting in de visienota *Kerk 2025: Waar een Woord is, is een weg* ‘back to basics’. De weg naar de toekomst gaat terug naar de kern van kerk-zijn; niet de kerkstructuur staat voorop, maar het zoeken naar antwoorden op de vraag: waarom zijn wij eigenlijk kerk? En hoe geven wij, vanuit het antwoord op die vraag, de kerk in deze tijd vorm?

In verbondenheid met deze visie verwoordt dit beleidsplan van de Evangelisch-Lutherse Synode in de Protestantse Kerk voor de periode 2019-2023 waarvoor zij zich wil inzetten. Het is het verlangen van de synode om de levende bronnen van lutherse spiritualiteit in Nederland te versterken en deze binnen de Protestantse Kerk en in de samenleving zichtbaar en vruchtbaar te maken en verder uit te dragen.

Dit beleidsplan heeft als motto meegekregen: ‘Wind in de zeilen’. In dit beeld zit beweging. We vertrouwen erop dat de wind waait en richting wijst. En tegelijk is er inspanning nodig van onze kant: wat kunnen wij doen (of laten) om de wind zo goed mogelijk in de zeilen te krijgen? Kerk-zijn is een proces waarbij we openstaan voor en willen meewerken aan de richting die de heilige Geest ons wijst en de verrassingen die de Geest voor ons in petto heeft.

Waar dit beleidsplan aan wil bijdragen, is dat wij als lutheranen met goede moed op weg gaan, gemotiveerd en vanuit een besef van eigenheid, ons bewust van het bijzondere van een traditie die al eeuwen mensen heeft gedragen en gevormd. En dat niet omdat ze verkrampd heeft vastgehouden aan wat ooit is bepaald, maar omdat ze de ‘vrijheid van een Christenmens’ – Heer en Dienaar tegelijk – heeft weten te vertalen naar vele, en ook vernieuwende vormen van kerk-zijn.

Andreas Wöhle
President Evangelisch-Lutherse Synode

1 De lutherse basics

De Protestantse Kerk in Nederland verwoordt in *Kerk 2025: Waar een Woord is, is een weg* een toekomstvisie met als duidelijke richting: 'back to basics', terug naar de kern van kerk-zijn. De gemeenten die zich door het lutherse gedachtegoed geïnspireerd weten, maken deel uit van deze beweging. Bij hen leeft specifiek de vraag: wat kan een lutherse bijdrage zijn aan het zoeken naar de basics van kerk-zijn? Wat zijn eigenlijk die lutherse basics? En hoe kunnen wij vanuit die basics zo goed mogelijk toegerust de toekomst in gaan?

DE AUGUSTANAHOF IN AMSTERDAM: VAN KERKGEBOUW NAAR LEEFGEMEENSCHAP

De Augustanahof (voorheen Augustanakerk) is sinds 2017 een plek waar ouderen & jongeren samenwonen, waar bewoners omzien naar elkaar en naar de buurt, en waar stilte en inspiratie worden gevonden.

Onder het motto 'Mensen zorgen voor mensen' draagt de Amsterdamse lutherse diaconie onder andere – en al eeuwenlang – zorg via hofjes. Omdat de Augustanakerk in Bos & Lommer niet langer als kerk kon openblijven, heeft de diaconie voor een herbestemming gezorgd en er de Augustanahof kunnen realiseren.

In de Augustanahof bevinden zich zestien (sociale) huurwoningen voor één- of tweepersoons-huishoudens. Het grootste deel is bestemd voor ouderen. De diaconie speelt hiermee in op ontwikkelingen in de zorg waarbij ouderen langer zelfstandig zullen blijven wonen, maar wel vormen van nabuurschap nodig hebben. Tegelijk vraagt de diaconie van de ouderen ook om een goede 'buur' te zijn voor de andere bewoners en mee te doen met activiteiten in en voor de buurt.

Naast ouderen wonen er jongere mensen die, samen met alle andere hofbewoners, een deel van hun vrije tijd inzetten voor hof en buurt. Een van de woningen heeft een functie als gastenverblijf en is bestemd voor een jongere die in de gemeenschap kan groeien naar zelfstandigheid. Hierbij wordt samengewerkt met Spirit Jeugdzorg Amsterdam.

Het liturgisch centrum van de voormalige Augustanakerk is bewaard gebleven als kapel. Een plek voor kleinschalige vieringen en een plek voor mensen die stilte zoeken of een kaarsje branden. Ook de aan de kapel grenzende stiltetuin is onderdeel van de Augustanahof, waar bezoekers en voorbijgangers welkom zijn.

De drie oorspronkelijke functies van de lutherse Augustanakerk, namelijk kerk, maatschappelijk bewustzijn en wonen kregen in de Augustanahof een nieuwe invulling met als grondwoorden:

- samen wonen;
- omzien naar elkaar in hof en buurt;
- gastvrijheid;
- stilte en inspiratie.

Bekijk [hier](#) de video die werd gemaakt over de voorbereiding van het project.

Deze tekst is met enige aanpassingen overgenomen van:

<https://www.diaconie.com/augustanahof/augustanahof.html>.

Lutherse basics

‘... dat is vooral het vieren van een goed verzorgde, eerbiedwaardige liturgie...’, zo hoor je gemeenteleden weleens zeggen. ‘Vrijheid in het geloven en leven’, noemt een ander als kenmerk. ‘Het bevestigen van het lichamelijke, de kunst, de muziek, en het besef van de samenhang daartussen...’ benoemt een derde. Al deze uitspraken zijn ‘waar’. Maar wat is nu typisch of echt luthers? Wat zijn de lutherse basics?

Kort gezegd: Lutheranen zijn vrije en blijde mensen. Die blijheid en vrijheid gaan niet over het hebben van een 'optimistisch karakter', maar vindt haar grond in het Evangelie zelf. Lutheranen zijn vrij en blij, omdat ze geloven in een genadige God, in Gods betrokkenheid bij ieder mens, zoals die zich toont in de persoon van Jezus Christus (*sola gratia*; uit genade alleen). Lutheranen zijn vrij en blij, omdat ze ondanks alles wat een mens overkomt, of de dwaalwegen die mensen inslaan, vertrouwen op Gods goedheid, een vertrouwen dat door de heilige Geest wordt geschonken (*sola fide*; uit het geloof alleen). Lutheranen zijn vrij en blij, omdat ze geloven en ervaren dat de Bijbel hen persoonlijk kan raken, voor hen gaat leven en zo Gods woord wordt (*sola scriptura*; door/uit de Schrift alleen).

Dit viereen lutheranen in de eredienst, met haar muzikale liturgie en in de sacramenten: de doop en het avondmaal. Die vrijheid dragen Lutheranen ook uit in hun engagement en dienst aan de naaste, in de diaconie. Met lichaam en ziel viereen lutheranen de 'vrijheid van een Christenmens' – Heer en Dienaar tegelijk. Want, zo zei Luther: 'Je bent een vrij mens en niemands knecht of onderdaan en tegelijk een dienstknecht en ieders onderdaan.'

Die vrijheid heeft ook in onze tijd zeggingskracht en is betekenisvol:

- In een postmodern tijdsbestek waarin allerlei 'bindingen' zoveel losser zijn geworden (met kerken, verenigingen, politieke partijen, relaties et cetera) hebben lutheranen weet van 'waar wij vandaan komen' (een eerbiedwaardige theologische en muzikale traditie). Vandaaruit staan ze open en vinden ze de vrijheid om te zoeken naar vernieuwende vormen van geloofsbeleving die een mensenleven de toekomst in kunnen dragen.
- Vanuit de geloofservaring van 'gevoed worden' naar lichaam en ziel in het heilig avondmaal in de gemeenschap van de kerk, willen lutheranen delen met wie ondervoed zijn, naar lichaam en ziel, diaconaal en spiritueel.
- En dit alles in het besef van wat Luther ooit *adiaphora* noemde: de vrijheid om van mooie vormen, zaken en gebruiken te mogen genieten, ze onderdeel van viereen en leven te laten zijn – als ze maar de zaak van Christus zelf niet in de weg staan.

Op allerlei manieren en in allerlei vormen kunnen deze basics bronnen blijven van geleefde lutherse spiritualiteit in Nederland. De illustratieve voorbeelden bij de hoofdstukken getuigen hiervan.

TISCHREDE-GESPREKKEN

Naar analogie van de beroemde Tischreden van Luther vinden in de Lutherse Kerk in Apeldoorn bijna elke vierde zondag van de maand om 12.00u zogeheten Tischrede-gesprekken plaats: spannende gesprekken met spraakmakende denkers over de eigentijdse betekenis en relevantie van aloude geloofsbegrippen.

Op 28 oktober 2018 was Joël Vlasblom te gast en hij ging in gesprek over de vraag: Wat is effectieve hulp aan sociaal gemarginaliseerde mensen?

Joël Vlasblom rondde in augustus zijn predikantsopleiding af aan de Protestantse Theologische Universiteit en werkt momenteel aan zijn afstudeeronderzoek naar vormen van herstellend werk en pastoraat onder mensen in de marge van onze samenleving, zoals veelplegers die gedwongen

moeten afkicken en ex-gedetineerden die niet kunnen ontsnappen aan de zelfkant. Hoe kun je deze vaak moeilijk bereikbare mensen effectief helpen? Wat is werkelijk herstel en wat is daarvoor nodig (en wat staat het in de weg)? Hoe kunnen christenen hen helpen in een samenleving waar het gaat om zelfredzaamheid, zelfbeschikking en lik-op-stuk wanneer je je niet aan de regels houdt? Is een zachtere benadering altijd beter en liefdevoller?

Deze tekst is met enige aanpassingen overgenomen van www.luthersekerkapeldoorn.nl en uit Opwaarts, Mededelingenblad van de evangelisch-lutherse kerk van Apeldoorn.

Uitdagingen

Net als alle andere kerkelijke gemeenschappen ervaren ook de lutherse gemeenten de uitdaging om in een sterk ontkerkelijkt context als de Nederlandse, waarbinnen de klassieke kerkelijke 'taal' nog maar met moeite wordt verstaan, te verwoorden en uit te dragen wat hen beweegt. Daarbij geldt voor veel gemeenten een zekere 'schaarste': afname aan menskracht en financiële mogelijkheden. Dit noopt gemeenten tot een bezinning op hun toekomst: hoe kunnen ze blijven uitdragen en vormgeven wat hun aan het hart ligt, zijn vormen van samenwerking mogelijk en zo ja, welke?

De uitdagingen waar lutherse gemeenten in het bijzonder voor staan, zijn:

- Hoe kunnen lutherse gemeenten in tijden van krimp bruggen bouwen en vormen van samenwerking met andere gemeenten vinden?
- Hoe kunnen lutherse gemeenten ook nieuwe en andere vormen van spiritualiteit, kerk-zijn of taal ontwikkelen die uitdragen wat de gemeente van Christus beweegt, en die antwoorden weten te vinden op de maatschappelijke uitdagingen en zingevingsvragen in onze tijd, en zo bijdragen aan menselijke vormen van samen-leven?

Voor de Evangelisch-Lutherse Synode is de uitdaging:

- Hoe kunnen wij als lutherse beweging in de Protestantse Kerk en in de Nederlandse samenleving actief handen en voeten geven aan het lutherse gedachtegoed? Hoe kunnen wij daarbij gemeenten inspireren en begeleiden, en de lutherse traditie zichtbaar maken in de opleiding en in de academische presentie?

Levende bronnen van lutherse spiritualiteit

Het arbeidsveld van de Evangelisch-Lutherse Synode staat uitgebreid beschreven in de Kerkorde (ord. 4, artikel 23). De essentie staat echter genoemd in artikel VI, lid 4. De Evangelisch-Lutherse Synode:

- geeft leiding aan het leven en werken van de evangelisch-lutherse gemeenten tezamen;
- draagt zorg voor het bewaren en aan de gehele kerk dienstbaar maken van de lutherse traditie.

Kerk-zijn kan gestalte krijgen in grote en kleine gemeenschappen die elkaar vasthouden, met of zonder gebouw, en zich daarbij ook openstellen voor anderen. Kerk-zijn kan ook gestalte krijgen in regionale structuren van samenwerking, die tastend nieuwe vormen van maatschappelijke verstaanbaarheid zoeken. Of in gemeenschappen die zich wellicht niet 'luthers' noemen, maar

waarbij mensen zijn aangesloten die zich door het lutherse gedachtegoed en deze levens- en geloofswijze geïnspireerd weten. En kerk-zijn kan vorm krijgen op zogeheten pioniersplekken. Pioniersplekken zijn, denkend vanuit een lutherse vrijheid, geen volstrekt andere vormen van kerkelijke betrokkenheid, waarvan eerst nog moet worden vastgesteld hoe ze zich verhouden tot het 'gewone' gemeentelven. Integendeel, pioniersplekken zijn authentieke vormen van kerk-zijn, waarin bijvoorbeeld ook niet-ambtsdragers volop meedraaien in alles wat het leven van een gemeente uitmaakt. De vraag is niet óf dit mag en kan, maar omgekeerd: als er nieuwe vormen zijn waarin mensen zich met de gemeente willen verbinden, dan is dat een nieuwe realiteit van kerk-zijn...

Dit beleidsplan beoogt de verbondenheid te bevorderen tussen de verschillende vormen van kerk-zijn, om daarin de levende bronnen van de lutherse spiritualiteit zichtbaar en vruchtbaar te maken voor het gehele mozaïek van de kerk en de samenleving, en tegelijk openheid te stimuleren voor wat wij niet in handen hebben als gemeenten, maar wat ons van Godswegen toekomt, onze 'toekomst'. Een uitdagend proces om samen deel van uit te maken!

Verbondenheid en eigenheid

Dit beleidsplan heeft vele 'meedenkers' gehad. In kleine en grotere kring binnen de synode, maar ook in gesprekken met gemeenten, zijn delen besproken en uitgewerkt.

De evangelisch-lutherse gemeenschap maakt, zoals eerder aangegeven, volop deel uit van de Protestantse Kerk in Nederland. De visienota van onze Protestantse Kerk, *Kerk 2025: Waar een woord is, is een weg*, vormt dan ook het raamwerk voor ons beleidsplan. Met *Wind in de zeilen* brengen we graag ons eigen lutherse geluid in in de Protestantse Kerk. Niet omdat we zo eigenwijs zijn dat we menen dat er koste wat kost 'iets specifiek luthers' moet blijven, – maar omdat wij menen dat wat wij hebben als lutheranen voor de kerk als zodanig, voor heel de kerk en daarom ook voor onze Protestantse Kerk, een belangrijke bron van inspiratie en bijdrage tot reflectie over de toekomst en opdracht van de kerk als geheel kan zijn. Dit willen wij ook met dit plan in onze kerk aan de orde stellen en kenbaar maken.

Leeswijzer

Met het oog op het vruchtbaar maken van de bronnen van de lutherse spiritualiteit, zijn verschillende onderwerpen van belang.

Dit beleidsplan begint bij de plaatselijke gemeente (hoofdstuk 2), gevolgd door aandacht voor de bovenplaatselijke structuur (hoofdstuk 3) en de internationale relaties en oecumene (hoofdstuk 4). De lutherse liturgische traditie draagt ons vieren, en ons vieren draagt ons diaconaal en maatschappelijk engagement. Deze dynamische beweging als herkenbaar teken van kerk-zijn willen we blijvend versterken (hoofdstuk 5 en 6).

Als communicatie als een separaat punt behandeld wordt (hoofdstuk 7) gebeurt dat in het besef dat communicatie niet zomaar iets is wat wij doen nadat wij alle andere aspecten van kerk-zijn

eerst hebben doordacht. Communicatie is voor een groot deel ook wie en wat wij zijn als kerk. Al 'communicerend' proberen wij te bouwen aan *communio*, gemeenschap. Ook het hoofdstuk over financiën (hoofdstuk 8) gaat niet puur over de vraag of we voldoende middelen hebben. Het gaat om een 'goed' – roerend of on(t)roerend – dat we goed willen beheren en inzetten in dienst van onze missie om levende bronnen van lutherse spiritualiteit te bewaren en te versterken.

Aan het einde van elk hoofdstuk zijn beleidsvoornemens geformuleerd. De ordening daarvan is niet bedoeld als prioritering; prioritering vindt jaarlijks plaats tijdens een synodevergadering en wordt vastgelegd in een jaarplan. De beleidsvoornemens uit alle hoofdstukken samen staan overzichtelijk geformuleerd in Bijlage 1. In Bijlage 2 is een terugblik te vinden op het vorige beleidsplan, *Zoekt het goede ...*

Ter illustratie en inspiratie bevatten de hoofdstukken diverse voorbeelden van initiatieven en activiteiten waarbij de lutherse traditie zich een levende bron toont van lutherse spiritualiteit.

Met uitzondering van de beleidsvoornemens zijn in dit beleidsplan zo min mogelijk afkortingen gebruikt.

2 De plaatselijke gemeente als levende bron van lutherse spiritualiteit

Bronnen van de lutherse spiritualiteit zijn in eerste instantie de plaatselijke gemeenten. Daar wordt die spiritualiteit geleefd, wordt samen geloofd en steunen mensen elkaar in de uitdagingen van een leven in onze sterk ontkerkelijkte realiteit in Nederland.

Een centrale rol speelt vanouds de zondagse openbare eredienst als viering van Woord en Sacrament, als gestalte van wat wij het evangelie, de blijde boodschap van God noemen. Evangelie is in de lutherse traditie altijd 'Woord en Sacrament'. In de lutherse spiritualiteit wordt het gehoorde, gesproken en gezongen Woord en het beleven van Gods aanwezigheid in de geschonken elementen van water, brood en wijn (doop en avondmaal) samen gedacht en samen gevierd.

Gemeenten zullen van daaruit altijd zoeken naar manieren om hun lutherse geloofsbeleving vorm te geven door zich nadrukkelijk te verbinden met de context en de omgeving waarin zij kerk zijn. Ze stellen zich bewust de vraag: hoe verbinden wij ons met de stad of het dorp waar onze kerkelijke gemeente deel van uitmaakt? Hoe dragen wij, ook in samenwerking met andere partners eraan bij, dat ons dorp of onze stad een leefbare plek wordt, waar mensen een plek vinden om op te ademen en terecht kunnen met levensvragen?

Deze beide vormen van presentie van Christus, Gods Woord, in en door de gemeenten zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en roepen elkaar op.

Vormen van samenwerking – lutherse traditie in de Protestantse Kerk

De plaatselijke gemeenten zijn ook kwetsbaar. Veel van onze klassieke structuren verliezen hun doelmatigheid – minimale aantallen kerkenraadsleden, strakke organisatievormen, 'kathedrale' liturgische vormen, grote gebouwen. Met andere woorden: veel gemeenten hebben te maken met krimp of teruglopende inkomsten, en energie, mens- en bestuurskracht zijn schaars. Als levensvatbaarheid alleen in beschikbaarheid van levend geld gedefinieerd wordt, staan bijna alle gemeenten 'onder water'. Een ontwikkeling die zich overigens niet beperkt tot lutherse gemeenten. De synode ziet veel verkoop van gebouwen en er zijn gemeenten die het niet meer zien zitten en lijken af te wachten 'tot de laatste het licht uitdoet'.

De dringende vraag voor veel gemeenten is: kunnen wij als evangelisch-lutherse gemeente blijven voortbestaan of is het beter om enige vorm van samenwerking te zoeken? Een regionale lutherse samenwerking, zoals die nu al bestaat in de vorm van de Evangelisch-Lutherse Gemeente Zuid-Nederland, of een samenwerking met andere protestantse gemeenten, of nog oecumenischer?

De synode wil aansluiten bij de nieuwe uitdagingen die *Kerk 2025* beschrijft: willen wij levensvatbare en toekomstbestendige bronnen van de lutherse traditie blijven bewaren, dan kan samenwerking en regiovorming ons daarbij in veel gevallen helpen. Voor een aantal lutherse gemeenten geldt dat zij graag verankerd wil blijven in een herkenbare lutherse gemeenschap ter

plaatse. Samenwerking met andere protestantse gemeenten lijkt vaak mooi en voor de hand liggend, maar blijkt lang niet altijd vanzelfsprekend en is ook niet altijd even gemakkelijk te verwezenlijken. Een situatie die vraagt om bredere doordenking binnen de Protestantse Kerk, waarbij ook de classispredikanten een belangrijke rol spelen.

Op basis van ervaringen met verschillende structuren en processen tussen gemeenten in het verleden, voert de synode het beleid dat verkenning van regiovorming tussen lutherse gemeenten de prioriteit heeft. Regiovorming schept mogelijkheden voor versterking van regionale inbreng van de lutherse traditie. Ook geeft regiovorming de lutheranen de mogelijkheden om blijvend diensten te organiseren waarbij voldoende predikantsformatie beschikbaar blijft. De betreffende gemeenten hebben zodoende maximale inbreng en houden zelf sturing bij wensen over gebruik van het kerkgebouw, vormen van pastoraat en mogelijkheden van liturgische vormgeving et cetera. Overigens vraagt regiovorming wel om bezinning op de randvoorwaarden die hieraan moeten worden gesteld, respectievelijk moeten worden uitgewerkt.

VORMEN VAN SAMENWERKEN

Samengaan Evangelisch-Lutherse Gemeente Zeist en Evangelisch-Lutherse Gemeente Utrecht

Op 20 december 2018 zijn de evangelisch-lutherse gemeenten Utrecht en Zeist samengevoegd in een nieuwe gemeente: de Evangelisch-Lutherse gemeente Utrecht-Zeist e.o. In een tijdsbestek van ruim een halfjaar is deze samenvoeging rondgekomen. Hoe ging dit proces in het kort, wat was de aanleiding en waardoor verliep het zo snel?

Lutherse Gemeente Utrecht-Zeist

Aanleiding

In het najaar van 2017 besloot de kerkenraad van de evangelisch-lutherse gemeente (ELG) Zeist tot sluiting van de vierplek Lutherkapel te Zeist per 1 juli 2018. De subsidie van een kerkelijk werker viel weg; de verlengde zittingstermijn van ruim twaalf jaar voor de kerkenraad was verstreken; en er was sprake van een vergrijzende en krimpende gemeente. Wat betekende dit voor de toekomst van de ELG in Zeist? Opgaan in een Protestantse Gemeente Zeist zag een deel van de gemeente niet zitten. Het lutherse zou dan verdwijnen. Daaruit kwam de vraag voort of het mogelijk was om samen te gaan met de ELG Utrecht. Enkele gemeenteleden wilden die mogelijkheid graag verkennen en waren daarvoor bereid om na 1 juli 2018 als interim-kerkenraad te fungeren.

Verkenkende gesprekken en gespreksonderwerpen

De interim-kerkenraad is vanaf juli zo snel mogelijk gestart met gesprekken met een afvaardiging van de ELG Utrecht, en Utrecht stond open voor gesprekken over samenvoeging. Wat al gauw bleek: er was een 'klik'. Beide gemeenten verstonden elkaar. En Utrecht toonde zich solidair.

Gesprekken gingen over de financiële situatie van beide gemeenten en andere uitdagingen. Op financieel gebied bleken er géén lijken in de kast, en voor Zeist speelde op korte termijn géén financieel probleem. Andere onderwerpen die werden besproken: de pastorale zorg voor ouderen, de instandhouding van de vierplek Lutherkapel met een lutherse liturgie en bestuurlijke menskracht.

De ELG Utrecht wilde bijdragen aan de instandhouding van de vierplek Lutherkapel. Daartoe heeft Utrecht zo snel mogelijk een dienstenrooster voor Zeist gemaakt, waarbij is besloten tot een tweewekelijkse dienst. Het was een groot geluk dat de migrantenkerk, de Servisch-Orthodoxe parochie, gelijktijdig een vierplek zocht. Hierdoor kon de ELG Zeist de ruimten van de Lutherkapel op de zondagen dat er geen lutherse diensten zijn, aan deze gemeente verhuren.

Proces

Het proces is met veel druk én met wederzijdse genegenheid binnen vijf maanden afgerond – inclusief twee maanden zomerreces, waarin kerkelijke gremia niet operationeel zijn.

De ambitie van Zeist was om per 1 januari 2019 in een nieuwe gemeente op te gaan. Door de samenstelling van de fusiecommissie, met een ervaren synodelid, en de vruchtbare samenwerking tussen de leden was er al snel een proeve van een samenvoegingsbesluit en een plaatselijke regeling.

Het Regionaal College voor de Behandeling van Beheerszaken en de Evangelisch-Lutherse Synode moesten adviseren aan het breed moderamen van de classis over de voorgenomen fusie. Ook moesten de gemeenteleden over het voornemen tot fusie gekend en gehoord worden. Daarnaast moest een bericht van het voornemen tot fusie ten behoeve van schuldeisers in een regionale krant geplaatst worden.

De ELG Utrecht en Zeist hebben er bewust voor gekozen om géén gemeenteadviseur in te schakelen, maar om gebruik te maken van eigen deskundigheden. Om te vertrouwen op elkaar. Zo zou de fusie echt een gezamenlijk proces en eigendom zijn.

Op 20 december 2018 werd de notariële akte bij de notaris van de nieuwe gemeente Utrecht-Zeist getekend. De doelstelling was behaald. Het bewaren, in stand houden en uitdragen van de lutherse traditie is gewaarborgd op de vierplek Lutherkapel in Zeist.

Voor deze tekst is gebruikgemaakt van het verslag zoals geschreven en uitgesproken tijdens de Kerkenradendag op 16 februari 2019 door J.S. Ruppert, oud-voorzitter ELG Zeist.

Tegelijk zet de synode in op een toekomst waarbij de lutherse gemeenschappen en de lutherse traditie zichtbaar blijven, maar met een open houding waarbij de lutheranen zich betrokken, verwant, nuttig en nodig weten voor het huis van onze Protestantse Kerk waarin we samenwonen. Vormen van samenwerking worden vaak onterecht als het tegendeel van zelfstandig blijven beschouwd. Maar wat is erop tegen om met elkaar samen te werken, wanneer daardoor het bijzondere van waar een gemeenschap voor staat, juist beter tot zijn recht komt? En waarom zou een samenwerkingsverband met een of meerdere andere lutherse gemeenten in de regio moeten betekenen, dat er met de plaatselijke buurgemeente niet eveneens veel momenten en structuren van kerk-zijn kunnen worden gedeeld?

Kortom, als lutheranen geven wij binnen de Protestantse Kerk in Nederland vorm en invulling aan de lutherse traditie. In deze tijd kan dat wat organisatieniveau betreft op verschillende manieren:

- als zelfstandige lutherse gemeente;
- in een regionaal samenwerkingsverband;
- in vormen van lokale samenwerking met andere (protestantse) gemeenten;
- in een fusieproces waarbij de lutherse gemeente opgaat in een protestantse gemeente, en daarin typisch zichtbaar blijft als een van de 'wijk'gemeenten met vaak een regionale pastorale functie.

De ene vorm is niet beter dan de andere vorm. Creatief denken – ook kerkelijk – wil de Evangelisch-Lutherse Synode met dit beleidsplan onder meer bevorderen, en door haar werk en inzet ondersteunen.

VORMEN VAN SAMENWERKEN

Van wijkgemeente naar commissie Lutherana - de Protestantse Gemeente Breda

De Evangelisch-Lutherse Gemeente (ELG) Breda had de zorg voor een monumentaal kerkgebouw, maar niet meer de menskracht om dit gebouw te restaureren (eis van monumentenzorg) en te exploiteren (wens van de ELG). Voor de kleiner wordende gemeente was het echter geen optie om te wachten totdat de laatste het licht zou uitdoen. Dus hoe verder? Hieronder beknopt enkele 'highlights' uit de weg die de ELG Breda insloeg...

Al in 2003-2004 waren er gesprekken over samengaan met de Protestantse Gemeente Breda, maar die mislukten. En gedurende enkele jaren was er voldoende menskracht om als ELG Breda zelfstandig te blijven. Dat veranderde vanaf 2009-2010 toen een heel aantal jonge gezinnen om meerdere redenen uit Breda vertrok en de gemeente kleiner was geworden. Opnieuw kwam een samenvoeging met de Protestantse Gemeente te Breda in zicht. Nu ging de gemeente anders te werk.

Interieur Evangelisch-Lutherse Kerk Breda

Stap 1. Hoe nu verder? Wat willen wij? Wat kunnen wij? Wat zijn onze voorwaarden bij een fusie?

Om een nieuwe vorm van samenwerking te verkennen, is aan de kerkenraad een adviseur van het (destijds) Regionaal Dienstencentrum en een lutherse adviseur toegevoegd. Ook hebben we verkend hoe andere gemeenten een proces van samenwerking hebben vormgegeven (o.a. Amersfoort). Daarnaast is een belangrijke vraag geweest of we onze rechtspersoon wilden opgeven of niet; een cruciaal punt, want een dergelijke beslissing valt niet meer terug te draaien.

Stap 2. Opstellen van randvoorwaarden, visie ontwikkelen en draagvlak creëren

Deze keer wilden we randvoorwaarden stellen die voor ons noodzakelijk zouden zijn voor een goede samenwerking en samenvoeging. Deze randvoorwaarden waren:

- wijkgemeente van bijzondere aard worden;
- (sommige) gelden oormerken voor lutherse doeleinden;
- een commissie Lutherana verankeren in het reglement van de gemeente, zodat het besef dat men ook een lutherse gemeente is, verankerd en breed gedeeld is, en de opdracht om de lutherse traditie uit te dragen, voortaan de verantwoordelijkheid van de gehele protestantse gemeente is;
- de rol van de predikant vastleggen: behoud van eigen predikant voor 25% voor de wijk-gemeente met 'relatieve zelfstandigheid' en 25% werkzaamheden voor de gehele PG Breda.

Om draagvlak te creëren, besloten we om elke stap goed te communiceren en evalueren met de gemeente: is dit wat wij willen? Ook hebben we helder gecommuniceerd met de andere partijen over gezamenlijke wensen en gedachten ten aanzien van de restauratie en het gebruik van het lutherse kerkgebouw. Daarnaast hebben we nog andere opties ingebracht en besproken; is een fusie met luthers Brabant een goed alternatief? Wat zou dit voor ons kunnen betekenen? Willen wij dit?

Stap 3. Fusie en uitbouw van de geschetste mogelijkheden

Uiteindelijk bleek een fusie met de Protestantse Gemeente Breda haalbaar. De centrale ligging van het kerkgebouw bood goede mogelijkheden voor verhuur en exploitatie, en kerkelijk-religieuze activiteiten midden in de stad voor studenten en andere doelgroepen die ook andere kerken op zich konden nemen; ook was er op verschillende manieren al ervaring opgedaan met samenwerking. Zo vond in april 2013 de officiële fusie plaats met een feestelijke cantatedienst, waarbij de Evangelisch-Lutherse Gemeente Breda een 'wijkgemeente van bijzondere aard' werd binnen de Protestantse Gemeente Breda.

Stap 4. Hoe lang houden wij dit vol? Ook na de fusie blijft een gemeente (PG Breda) veranderen

Na de fusie waren we er nog niet. De PG Breda is nu een geheel met kernen/sectieteams. In 2019 is de lutherse sectie opgeheven wegens gebrek aan menskracht. De lutherse diensten houden wel voortgang, het kerkgebouw blijft de plek voor vernieuwende activiteiten en de commissie Lutherana blijft zorg dragen voor de inbreng van de lutherse traditie in het geheel; heel essentieel is in elk geval dat de mensen (lutherse leden) pastoraal zijn 'ondergebracht' in een nieuw geheel, omdat in de voorafgaande periode contacten zijn gelegd in gezamenlijke diensten, activiteiten en ontmoetingen.

Voor deze tekst is gebruikgemaakt van het verslag zoals geschreven en uitgesproken tijdens de Kerkenradendag op 16 februari 2019 door ds. Marlies Schulz, voormalig predikant van de ELG Breda-PG Breda.

Aandacht voor veranderingsprocessen: speerpunt van beleid

Bij de veranderingsprocessen waar veel lutherse gemeenten in de komende jaren mee te maken zullen krijgen, is daarom de centrale vraag: in welke formatie kan een specifieke gemeente als draagster van de lutherse traditie het best de toekomst in gaan? En zijn er nog andere dan de voor de hand liggende mogelijkheden? Zodat bijvoorbeeld een mogelijke regiovorming niet als verlies, maar als kans voor de toekomst wordt gezien?

Om deze veranderingsprocessen goed te begeleiden en daarin te adviseren, is in de plaatselijke gemeenten veel behoefte aan denkracht en expertise. De Evangelisch-Lutherse Synode maakt de zorg voor begeleiding en advisering bij veranderingsprocessen dan ook tot speerpunt in haar beleid. Daarbij realiseert de synode zich dat er veel maatwerk nodig is om de uiteenlopende contexten en sferen recht te doen. Daarom zal hier bij de begeleiding van de verschillende gemeenten op ingezet worden: wat is goed voor de plaatselijke lutherse gemeente in deze context? Wat is wijsheid?

Een van de beleidsvoornemens om hieraan bij te dragen, is dat synodeleden contactpersonen worden voor plaatselijke gemeenten en deze ook regelmatig bezoeken om elkaar te ontmoeten en bij eventuele veranderingsprocessen mee te kunnen denken. Het vaststellen en aan het werk zetten van deze contactpersonen krijgt hoge prioriteit.

Daarnaast is er bij de werkgroep Denkbare Samenwerkingsmodellen aanzienlijke ervaring als het gaat om samenwerking of samengaan van lutherse gemeenten, geformuleerd in het document 'De weg naar de samenvoeging'. Ook de website van de Protestantse Kerk bevat goede informatie met regelingen/modellen van samengaan (<https://www.protestantsekerk.nl/modellen-plaatselijke-gemeenten/>).

Bestuurlijke begeleiding

Veel gemeenten hebben daarnaast ook bestuurlijke begeleiding nodig. In sommige gemeenten ontbreekt financiële expertise; er is bijvoorbeeld onvoldoende kennis voor het opstellen van een jaarrekening. Vermoedelijk speelt dit ook in andere kleine protestantse gemeenten. Graag wil de synode deze situatie aankaarten bij het Classicaal College voor de Behandeling van Beheerszaken (CCBB) en onderzoeken welke vormen van ondersteuning mogelijk zijn.

Een andere mogelijkheid om het bestuur van een gemeente te ondersteunen, is door de inzet van kundige gemeenteleden die om welke reden dan ook geen ambtsdrager willen worden, of van deskundige lutheranen uit de regio. Om die reden is het zinvol als gemeenten de vrijwilligers met hun gaven en talenten in beeld kunnen brengen, zodat deze hen kunnen ondersteunen. Ook hiervoor zullen kerkordelijke kaders geschapen moeten worden die dit mogelijk maken. De in *Kerk 2025* geschetste principes bieden hiervoor kansen.

Een te verkennen optie is daarnaast dat gemeenten subsidie aanvragen voor tijdelijke of structurele bestuurlijke ondersteuning door externe adviesbureaus en zzp'ers. Gemeenten kunnen hiervoor in contact treden met de Synodale Commissie.

Onbetreden paden bewandelen

Bij alle veranderingsprocessen die plaatsvinden, wil de synode gemeenten ook stimuleren om zich niet blind te staren op wat niet meer werkt, maar zich te concentreren op wat wél werkt, en hoe kerkelijke presentie ook in andere dan de gebruikelijke vormen van het Evangelie kan spreken. Kleiner wordende kerkelijke gemeenschappen hoeven niet alleen als ‘teken van neergang’ gezien te worden, maar kunnen ook een uitdaging zijn om te zoeken naar andere vormen van kerk-zijn.

In aansluiting op en verbondenheid met het motto van de Protestantse Kerk (‘Vindplaats van geloof, hoop en liefde’) zouden de evangelisch-lutherse gemeenten een vindplaats of levende bron kunnen zijn van de lutherse spiritualiteit. En dat niet alleen voor lutheranen zelf, maar (juist!) ook voor mensen ‘buiten de kerkmuren’. De kerk heeft namelijk een boodschap voor ‘buiten de kerkmuren’.

Hiervoor is denken buiten de gewone kaders (out-of-the-box-denken) nodig, lef om onbetreden paden te bewandelen, en de geloofsmoed om ook daar Gods aanwezigheid te durven ontdekken waar deze minder expliciet wordt verwoord.

DE AMERSFOORTSE ZWAAN

De Amersfoortse Zwaan maakt als Lutherse Kerk deel uit van de Protestantse Gemeente Amersfoort, en profileert zich als een open en vernieuwend initiatief, een maatschappelijk betrokken plaats voor bezinning, waarbij ruimte is voor muziek, beeldende kunst en liturgische traditie. De Amersfoortse Zwaan organiseert elke zaterdagmiddag (16 uur) een bijeenkomst, uiteenlopend van een debat, lezing, concert of viering, gratis en voor iedereen toegankelijk.

De Amersfoortse Zwaan betekent:

- een liberaal klimaat, hartelijke (gast)vrijheid en openheid in geloven;
- een warm hart voor liturgie, voor kunst in het algemeen en muziek in het bijzonder;
- eerbied voor de eigenheid van de Bijbel;
- eigentijds en verrassend: theologie die mensen helpt bij het vinden van hun weg door het leven;
- spiritualiteit in kleinschaligheid.

Op deze kerkplek werkt het net even anders dan anders. We hebben geen eigen gemeente of parochie: iedereen is hier te gast en iedereen is welkom! We zijn open en ondernemend en gericht op samenwerking met andere netwerken. We voegen graag de eigen kleur van geloof en traditie toe aan initiatieven in de stad. Laat jij je uitdagen om mee te doen?

Bron: <https://amersfoortsezwaan.nl/>

Beleidsvoornemens Plaatselijke gemeente als levende bron van lutherse spiritualiteit

II.1	De ELS benoemt synodeleden als contactpersonen voor gemeenten om elkaar te ontmoeten en met elkaar in gesprek te komen.
II.2	De ELS draagt bij het starten van regiovormingsprocessen namen aan voor een expertiseteam uit het luthers netwerk, in combinatie met experts vanuit de Dienstenorganisatie (DO). Gezamenlijk kunnen zij in een plaatselijke situatie maatwerk leveren om veranderingsprocessen goed te begeleiden.
II.3	De ELS ontwerpt een set van 'denkbare samenwerkingsmodellen' met stappenplannen, beleidsstructuren, financieringsmodellen etc. als voorbeelden en informatievoorziening. De notitie 'Op weg naar de samenvoeging' (2013) kan daarvoor als basis dienen. Verder wordt gebruikgemaakt van beschikbare informatie van de DO.
II.4	De ELS stimuleert gemeenten om bij processen van verandering vroegtijdig aan de bel te trekken bij de Synodale Commissie.
II.5	De ELS stimuleert lutherse gemeenten tot een vorm van samenwerking die niet als verlies, maar als verrijking wordt ervaren.
II.6	De ELS stimuleert gemeenten om contacten aan te gaan met partners in de stad of het dorp om in gedeelde verantwoordelijkheid en partnerschap de leefbaarheid van de buurt te bevorderen. Voorbeelden uit het land worden gedeeld in o.a. <i>Elkkwartaal</i> . Andere partners kunnen zijn: een Raad van Kerken of Samen Kerk in Nederland (SKIN).
II.7	De ELS gaat binnen het Generaal College voor Behandeling van Beheerszaken (GCBB) in gesprek over vormen van ondersteuning bij bestuurlijke begeleiding voor plaatselijke gemeenten.
II.8	De ELS stimuleert gemeenten om vrijwilligers met (financiële en bestuurlijke) expertise in kaart te brengen.

3 Bovenplaatselijke activiteiten en structuren als levende bron van lutherse spiritualiteit

Hoewel de plaatselijke gemeente bij uitstek de bron is van het lutherse gedachtegoed, is plaatselijk (congregationeel) denken niet erg luthers. Een lutherse gemeenschap is altijd en allereerst onderdeel van een groter geheel. Theologisch is de lutherse gemeenschap onderdeel van de ene kerk van Christus, organisatorisch van dat wat 'bovenplaatselijk' is. Dat uit zich bijvoorbeeld in landelijke kerkenradendagen of een regionaal ontmoetingsmoment.

In dit hoofdstuk staat dat wat het 'plaatselijke' overstijgt, centraal. Daarbij gaat het om activiteiten, structuren en onderwerpen die in hun karakter of vanwege een beleidsprioriteit de inspanningen van een plaatselijke gemeente te boven gaan. Achtereenvolgens komen ter sprake: landelijke activiteiten, jeugdbeleid, de landelijke synode, de opleiding en vorming van predikanten en leken, en kerk in de publieke ruimte.

Landelijke activiteiten

De activiteiten die landelijk worden georganiseerd, zoals een kerkenradendag en de Koninginnezing, worden ervaren als samenbindend. Het is van belang om die activiteiten te stimuleren of te laten groeien, ideeën hiervoor de ruimte te geven. Het is daarbij ook van belang om ons open te stellen voor verbondenheid met andere kerken en gemeenten. Met dit soort activiteiten kunnen wij immers ook een lutherse bijdrage leveren aan de Protestantse Kerk in Nederland.

Er vinden lokaal inspirerende activiteiten plaats die gedeeld en gekopieerd zouden kunnen worden, eventueel ook in samenwerking met andere partners. Twee initiatieven die plaatselijk zijn ontplooid, maar ook op andere plekken mogelijk zijn, zijn bijvoorbeeld een Kerstwandeltheater langs de kerken (Woerden) en met Palmpasenstokken naar een verzorgingstehuis (Haarlem). Meer voorbeelden komen langs in 'KrisKras' in *ELKkwartaal*, een mooie rubriek om inspiratie op te doen.

'DIE GODDELIJKE VONK, DIE GEBRUIK JE OM TE ZINGEN, EN DIE ONTSTAAT ALS JE DAT SAMEN OP EEN HELE MOOIE MANIER KAN DOEN'

De jaarlijkse KONINGINNEZANG, die altijd plaatsvindt rond 30 april, de voormalige Koninginnedag, is een typisch lutherse activiteit: samen zingen, samen geloven, elkaar ontmoeten. Deelnemers van 0-70 (of ouder) komen een weekend bij elkaar om verschillende liederen in te studeren. Het doel is om op zondag bij te dragen aan de lutherse viering. Ook geeft het gelegenheidskoor dan nog een koffieconcert.

Het kerkmuzikale repertoire is breed: een evangeliemotet, liederen van Sweelinck, kinderliederen. De Koninginnezing heeft dan ook als doel om mensen kennis te laten maken met religieuze muziek, om kerkmuziek onder een breed publiek bekend te maken. Want de lutherse traditie is heel muzikaal.

Voor veel deelnemers versterkt dit weekend ook hun geloof en hun onderlinge band. 'Dit is samenzijn, dit is geloven met elkaar', zegt een deelnemer. 'Dit zijn zulke mooie dagen, met zulke mooie mensen.' Een andere deelnemer zegt: 'Ik merk dat ik met zingen veel meer overgave heb, dan twijfel ik niet.' En een jonge moeder merkt op hoe betrokken haar kinderen hierbij zijn. 'Je wilt natuurlijk altijd graag de kerk mee in trekken. En op een bepaalde leeftijd lukt dat gewoon wat minder goed. Maar dat zingen heeft dan wel iets wat ze aanspreekt (...) En dat vind ik dan al zo belangrijk. Dat kleine vonkje...'

Bronnen: Met hart en ziel - Samen zingen, 3 juni 2018 (<https://www.kro-ncrv.nl/methartenziel/seizoenen/seizoen-1-2018/samen-zingen>) en de website van Koninginnezing (<http://www.koninginnezing.nl/>).

Netwerken

Het kan wellicht ook zinvol en inspirerend zijn voor lutheranen om contacten te leggen in hun kerkelijke netwerken. Bijvoorbeeld met migrantenkerken, via Samen Kerk in Nederland (SKIN). Het boek *God is een vreemdeling* laat bijvoorbeeld zien dat het historisch christendom minder wordt, maar door migrantenkerken in Nederland weer een boost kan krijgen.

Jeugdbeleid

Voor veel gemeenten is jeugdbeleid een aandachtspunt. De realiteit in veel gemeenten is tegelijk dat het aantal jongeren gering is. Toch blijkt uit onderzoek en uit de praktijk dat voor de geloofsgroei van jongeren contact met leeftijdsgenoten van groot belang is.

'WIJ ZIJN NIET DE LAATSTEN VAN ONS SOORT!'

'Ik vond het bij de Lutherse Wereld Federatie, ik zag het; ik ben niet de laatste van mijn soort, en ik zeg tegen alle jonge lutheranen in Nederland: wij zijn niet de laatsten van ons soort! Honderden jongeren vond ik, luthers, ieder op een eigen manier. Maar met (soms) dezelfde zekerheden en twijfels, net als ik. Jonge mensen, mensen met hoop, geloof en een boel liefde.'

Sem Loggen, LWF-Reformer in *ElkKwartaal*, december 2018, p. 20

De Evangelisch-Lutherse Synode geeft het jeugdbeleid vorm in samenwerking met:

- Jong Protestant (JOP) binnen de Protestantse Kerk; een schat aan diverse werkvormen is te vinden via <https://jop.nl/werkvormen>.
- Werkgroep Lutherse Jeugdactiviteiten (WeLJa), waarvan ook de Commissie Weekenden (CoWE, zie <https://www.cowe.nl/>) en Stichting Vakantiekampen (SVK, zie <http://svk.nl/>) deel uitmaken. De CoWe en SVK organiseren weekenden en vakantiekampen voor jeugd en jongeren. Naast de faciliterende rol organiseert de WeLJa kleinschalige projecten op het gebied van jeugdwerk.

De synode wil gemeenten allereerst aanmoedigen om jongeren- en jeugdwerk niet te zien als iets 'ernaast'. De oproep van de synode is: betrek jongeren bij de reguliere activiteiten. Met andere woorden: zie ze voor vol aan! Daarmee is ook gezegd: goede activiteiten in de kerk zijn goede activiteiten voor jongeren (en andersom). Specifieke voorbeelden zijn initiatieven als De Kliederkerk of Kerk op Schoot. Behalve dat deze vieringen willen aansluiten bij de geloofsbeleving van kinderen, bevorderen deze vormen van kerk-zijn ook de ontmoeting en het geloofsgesprek tussen jongeren en ouderen. De synode beveelt aan om waar mogelijk van dit soort initiatieven te leren en/of hieraan een eigen invulling te geven.

Daarnaast stimuleert de Evangelisch-Lutherse Synode gemeenten om een goede afweging te maken als het gaat om de vraag: wat kun je zelf vormgeven aan jeugdbeleid en waarin is het goed om plaatselijke samenwerking te zoeken, aan te sluiten bij plaatselijke netwerken of activiteiten? Hierbij valt ook te denken aan jongerenactiviteiten als Sirkelslag of de Paaschallenge, die door de Protestantse Kerk worden georganiseerd.

KERK OP SCHOOT

Een viering voor jonge kinderen en hun (groot)ouders die helemaal aansluit bij de belevingswereld van kinderen.

Wij zitten samen op dekens en kussens midden in de kerk. Beweging, eenvoudige liederen, stil worden en gebed, prentenboeken, symbolen... en meer krijgen een plek. De dienst wordt vorm gegeven door een groep ouders en ds. Karrer.

De focus ligt op kinderen van 2-4 jaar, maar iedereen van 0-6 is welkom in de kring. We komen in de kerk bijeen van 9.15 tot 10.00 uur. Wie daarna wil blijven voor de kerkdienst om 10.30 uur kan dat makkelijk doen, er is dan oppas.

De eerste jaren zijn cruciaal voor de ontwikkeling van een kind, ook op spiritueel gebied. Het fundament van vertrouwen en Godsbeeld groeit in deze jaren. Kinderen hebben een eigen toegang tot spiritualiteit. Het is mooi om deze samen te ontdekken, naar kinderen te luisteren en van ons eigen vertrouwen en onze hoop te vertellen.

Met enige aanpassingen overgenomen van: <http://www.elgutrecht.nl/index.php/jeugdwerk/126-kerk-op-schoot>

Ook voor bovenplaatselijke activiteiten geldt dat hierin een grote verbondenheid tussen de generaties zichtbaar wordt. Het zijn activiteiten waar jongeren vaak enthousiast aan deelnemen en iets van de vreugde van samen geloven ervaren. Een voorbeeld hiervan is de Koninginnezing (zie kadertekst 'Die goddelijke vonk...' in dit hoofdstuk). Hetzelfde geldt voor diaconale projecten of internationale contacten. Ook dit is een vorm waarin jongeren hun geloofsbeleving kunnen uiten en waar ze merken dat ze niet 'de laatsten van hun soort' zijn. Daarom stimuleert de synode gemeenten om jongeren hierover te informeren, zodat zij hieraan kunnen deelnemen. Een middel kan zijn om jongeren die aan een internationale conferentie hebben deelgenomen, hun verhaal te laten doen.

Met het oog op de geloofsgroei van jongeren zou de synode graag materiaal met een lutherse signatuur ontwikkelen voor de jeugd (zie ook onder het kopje 'Wieg-tot-graf-materiaal'), of bruikbaar materiaal uit het buitenland laten vertalen.

Het bovenplaatselijk niveau: de landelijke synode

In de Kerkorde is vastgelegd dat de president van de Evangelisch-Lutherse Synode als adviseur voor de lutherse traditie gekend en gehoord wordt. De president kan met name ook visie, ervaring en expertise bij classispredikanten inbrengen als het gaat om regionale samenwerking en hoe deze vorm te geven.

Classes

In overeenstemming met de beleidsnotitie *Kerk 2025* zijn er 11 (nieuwe) classes ingericht. Om de inbreng van de lutherse traditie en het luthers geluid in de regio te waarborgen, is in de Kerkorde vastgelegd dat in elk van de classes één Lutheraan vertegenwoordigd is. Als er meer dan één lutherse gemeente in het gebied van een classis vertegenwoordigd is, organiseert de Evangelisch-Lutherse Synode een verkiezing waaruit een kandidaat door de zelfstandige respectievelijk gefuseerde lutherse gemeenten wordt verkozen.

Gezamenlijke inbreng via ontmoeting

Er zijn verschillende gremia binnen de Protestantse Kerk waarin lutheranen participeren. Soms is dat (kerkordelijk) vastgelegd, bijvoorbeeld als het gaat om het Generaal College voor Behandeling van Beheerszaken (GCBB), de commissie Steunverlening en de genoemde classes.

Vaak opereren lutheranen 'alleen' binnen deze gremia. De Evangelisch-Lutherse Synode acht het van belang om de vertegenwoordigers in verschillende gremia bij elkaar te brengen, zodat zij gezamenlijk kunnen nadenken over vragen als: waar lopen we tegenaan, wat is een luthers perspectief op de kwesties die spelen, hoe brengen we dat perspectief in? Ook kan dit de mogelijkheid bieden om vertegenwoordigers jaarlijks verslag te laten uitbrengen van hun werkzaamheden. De synode zal hiertoe in de komende beleidsperiode de behoefte inventariseren.

Classicaal College voor de Behandeling van Beheerszaken

Het Classicaal College voor de Behandeling van Beheerszaken (CCBB) ziet toe op de zorg voor de vermogensrechtelijke aangelegenheden van gemeenten, diaconieën en classes. Daarnaast adviseert en ondersteunt het CCBB de colleges van kerkrentmeesters en diakenen.

In het CCBB is de vertegenwoordiging vanuit de lutherse gemeenschap niet kerkordelijk vastgelegd. De synode acht het wel wenselijk dat deze colleges goed op de hoogte blijven van lutherse aangelegenheden. Dat kan door informatie vanuit het GCBB naar het CCBB over te brengen. De afspraken die worden gemaakt in het (overkoepelende) GCBB kunnen gebruikt worden in de diverse CCBB's. In het bijzonder wil de synode daarbij aandacht vragen voor de inbreng van praktische kennis rondom het samengaan van gemeenten. Deze kennis kan direct afkomstig zijn vanuit de CCBB's, of de CCBB's kunnen doorverwijzen naar personen of verbanden waar deze expertise aanwezig is.

Commissie BILT

De Commissie Bewaren en Inbrengen van de Lutherse Traditie (ComBILT) verleent subsidie voor aanvragen die gemeenten kunnen doen voor projecten met het oog op 'behoud en inbreng van de lutherse traditie'. Jaarlijks heeft de ComBilt een budget van 250.000 euro dat afkomstig is uit de Solidariteitskas.

ComBILT geeft alleen subsidie voor lokale projecten die gemeenten moeten aanvragen. In de praktijk blijkt echter dat projecten die passen in de geest van de commissie en die een beroep (zouden willen) doen op een subsidiebijdrage, meestal gemeente-overstijgend zijn, waardoor deze projecten niet voldoen aan de voorwaarden voor subsidie. In geval van een gemeente-overstijgend project, blijken kerkenraden niet altijd te beschikken over voldoende expertise om een aanvraag te doen. Of zij doen geen aanvraag, omdat zij zich geen eigenaar weten van het project.

Vanwege deze praktijksituatie en vanuit het verlangen om levende bron te zijn van de lutherse spiritualiteit, uit de Evangelisch-Lutherse Synode het voornemen om bij het moderamen van de Generale Synode voor te stellen dat de Kleine Synode (KS), als opdrachtgever van ComBILT, de uitgangspunten van de ComBILT evalueert en mogelijk de kaders voor subsidieverlening verruimt.

Opleiding en vorming van predikanten en leken

Lutherse theologische presentie – Contact met PThU

De Evangelisch-Lutherse Synode is in het najaar van 2018 in gesprek geweest met de PThU over de inbreng van de lutherse traditie in de opleiding. Deze gesprekken zullen een vervolg krijgen, waarbij ook de lutherse traditie binnen het aanbod van de Permanente Educatie onderwerp van gesprek zal zijn, aanbod dat eveneens aan andere academische instellingen te volgen is. De lutherse achtergrond is goed verwerkt in de dogmatische cursussen, minder in systematische theologie en vrijwel afwezig in praktische theologie. Graag gaat de synode in gesprek over de vraag of de lutherse traditie in het aanbod verbreed kan worden.

Theologische vorming van gemeenteleden

De vorming van gemeenteleden vindt onder andere plaats via de cursus Theologische Vorming Gemeenteleden (TVG; voorheen Lutherse Leken Opleiding (LLO)) en de cursus Leren van Luther. De cursus Leren van Luther is een succes en wordt inmiddels in een groot aantal plaatsen aangeboden.

In het kader van het verlangen om bron van lutherse spiritualiteit te zijn, is het de vraag van de synode of het mogelijk is om een brede, hernieuwde LLO op te zetten met aandacht voor thema's

als voltooid leven, gender, duurzaamheid, die zijn doordacht vanuit een luthers perspectief. Deze opleiding zou niet zozeer alleen gericht kunnen zijn op lutheranen, maar bijvoorbeeld ook open kunnen staan voor anderen binnen en buiten de Protestantse Kerk. Om dit mogelijk te maken, is onder andere financiële ondersteuning nodig voor predikanten die zich hiervoor willen inzetten, naast hun eigen (gemeente)werk.

Wieg-tot-graf-materiaal

De vorming van gemeenteleden vindt ook plaats in de gemeenten zelf. Juist het luthers gedachtegoed biedt een bron van inspiratie bij existentiële vragen in verschillende levensfasen van gemeenteleden, vragen zagezegd 'van de wieg tot het graf'. Het is goed om het bestaande materiaal in kaart te brengen, en waar nodig te (laten) ontwikkelen en voor alle gemeenten (en daarbuiten) beschikbaar te stellen.

Enkele mogelijkheden die voor dit materiaal als inspiratiebron kunnen dienen, zijn:

- activiteitenboekje van een aantal lutherse gemeenten, veelal te vinden via hun website.
- landelijk materiaal, als het gaat om een specifieke doelgroep bijvoorbeeld jeugd, voor verschillende thema's door het jaar heen met bijbehorende werkvormen, beschikbaar via JOP (zie bijvoorbeeld <https://jop.nl/werkvormen/>);
- samenwerking met een aantal (bestaande of ad-hoc) landelijke verbanden in luthers Nederland, zoals WeLJa of het Predikanten Convent.

Kerk in de publieke ruimte

De presentie van de kerk in de publieke ruimte is niet vanzelfsprekend verankerd in het huidige maatschappelijke klimaat. Toch is er een blijvende behoefte aan plekken van betekenis en zin. Zogeheten 'pioniersplekken' willen op creatieve manieren vindplaatsen zijn van geloof, hoop en liefde. Zo'n pioniersplek vanuit de lutherse traditie is te vinden in Amersfoort (zie kadertekst 'De Amersfoortse Zwaan', hoofdstuk 2).

Graag zou de Evangelisch-Lutherse Synode daarnaast verkennen op welke manier lutheranen in samenwerking met andere partners missionair een bijdrage kunnen leveren. Hierbij is te denken aan participatie bij bestaande initiatieven als:

- Stadsdominee (<https://pkn-amersfoort.nl/stadsdominee-in-amersfoort/>);
- Kerk-bij-LowLands;
- The Passion.

Beleidsvoornemens Bovenplaatselijke activiteiten en structuren als levende bron van lutherse spiritualiteit

III.1	De ELS koestert, stimuleert en verbreedt landelijke goed lopende activiteiten zoals de Kerkenradendag, Koninginnezing, werkweek Kerkmuziek, jeugdmuziekdagen, activiteiten van de Nederlandse Lutherse Vrouwen Bond (NLVB) e.d. De ELS stimuleert communicatie hierover via <i>Elkkwartaal</i> , de PKN-website et cetera. Daarnaast zoekt de SC naar manieren om financiële bronnen te zoeken voor dergelijke activiteiten.
III.2	De ELS stimuleert gemeenten om lokaal inspirerende activiteiten bekend te maken (via <i>Elkkwartaal</i> – rubriek ‘Kriskraskort’ – de (nieuwe) website van de PKN) en te delen, zodat deze gekopieerd kunnen worden.
III.3	De ELS moedigt gemeenten aan om jongeren te betrekken bij reguliere activiteiten en daarnaast voor jeugdbeleid ook aan te sluiten bij plaatselijke netwerken en initiatieven.
III.4	De ELS wil gemeenten stimuleren om jongeren te informeren over internationale activiteiten, bijvoorbeeld door jongeren die hieraan hebben deelgenomen uit te nodigen in gemeenten en hierover te laten vertellen.
III.5	De ELS wil graag materiaal met een luthers signatuur ontwikkelen voor de jeugd of bruikbaar materiaal uit het buitenland laten vertalen. Dit in samenwerking met de DO/JOP.
III.6	De ELS inventariseert de behoefte aan ontmoeting van lutherse vertegenwoordigers in bestuurlijke landelijke gremia en brengt deze desgewenst samen.
III.7	De ELS agendeert regelmatig via het GCBB lutherse aangelegenheden rondom onder andere regiovorming en de procedure rondom kerkschatten.
III.8	De ELS gaat in gesprek met moderamen over een evaluatie door de KS van de randvoorwaarden voor ComBILT; de ELS stelt bijstelling of verruiming voor wat betreft criteria voor subsidieverlening.
III.9	De ELS stimuleert de mogelijkheden om gemeenteleden te versterken door opnieuw gebruik te maken van bestaand en succesvol materiaal.
III.10	De ELS stelt zich ten doel de contacten met Lutherse Stichtingen te intensiveren en in overleg gebruik te maken van hun expertise ten dienste van het bewaren en uitdragen van de lutherse traditie in de breedste zin van het woord. In het bijzonder ontwikkelt de ELS samen met Lutherse Stichtingen een projectplan ten aanzien van Lutherse academische presentie. In dat plan zal o.a. aandacht worden gegeven aan de lutherse traditie binnen het aanbod van de Permanente Educatie.

4 Internationale relaties en oecumene

Als evangelisch-lutherse gemeenschap binnen de Protestantse Kerk in Nederland zijn we sterk verbonden met de wereldkerk. Met onze broeders en zusters uit onze partnerkerken en andere oecumenische samenhangen, maken wij deel uit van een wereldgemeenschap van lutheranen, de Lutherse Wereld Federatie (LWF). We delen brood en wijn met elkaar, en denken juist in dit internationale verband na over de vraag wat 'goed leven' is.

Internationaliteit is in luthers perspectief zowel een uitdrukking van onze katholiciteit als ook een vorm om familie- en geschiedenisbanden te onderhouden. Ontmoeting en relatie zijn daarbij centrale kernbegrippen. Oecumene gaat niet primair over theologische vragen, maar over relaties en ontmoeting. Dit is een wezenlijk ecclesiaal aspect.

DE ASSEMBLEE VAN DE LUTHERSE WERELDFAMILIE, EENS IN DE ZEVEN JAAR... Liberated by God's Grace

Het voelt als 'thuiskomen' en toch is ook alles anders dan thuis: eens in de zeven jaar komt de lutherse 'werldfamilie', de gemeenschap – *communio* – die elkaar als kerk vindt in de Lutherse Wereld Federatie, bijeen om te beraadslagen over hoe verder samen kerk zijn, ieder in zijn of haar context, en gezamenlijk in deze wereld.

Vanuit onze Nederlandse Protestantse Kerk waren we bij deze vergadering in 2017 in Namibië vertegenwoordigd en namen we veel inspiratie daarvandaan mee naar huis. Thema van deze assemblee was *Liberated by God's grace*. Dit thema werd uitgewerkt in drie subthema's: *Salvation – not for sale, Human beings – not for sale, Creation – not for sale.*

Terugkijkend op de geslaagde assemblee hebben wij na afloop in onze Protestantse Kerk vier zaken in het bijzonder aan de orde gesteld:

1. Indonesië

De vergadering nam een verklaring aan waarin grote zorg over de (politieke) situatie in Indonesië werd uitgesproken. Gezien deze situatie gaven wij in overweging om vanuit de Protestantse Kerk een solidariteitsbezoek aan Indonesië te brengen.

2. Gender Justice

Vanuit het subthema *Human beings – not for sale* kwam ook het onderwerp Gender Justice ter sprake. Omdat dit thema indruk op ons maakte, hebben wij als delegatie voorgesteld om dit thema onderwerp te maken voor een ethische bezinning van de Evangelisch-Lutherse Synode. Ook leidde deze bespreking tot het voornemen om ons als Protestantse Kerk in te spannen voor een goede afspiegeling van jongeren, mannen en vrouwen als afgevaardigden naar de elf nieuw te vormen classes en de Generale Synode (zie ook het kopje 'Rechtvaardige behandeling van mannen en vrouwen').

3. Climate change

Vanuit het subthema *Creation – not for sale* is indringend gesproken over de ingrijpende klimaatveranderingen die gaande zijn. De *youth delegates* hebben met klem aandacht gevraagd voor dit thema. Zij beseffen maar al te goed dat het hier om hun toekomst gaat. Als Protestantse Kerk hebben wij voorgesteld dat JOP dit thema oppakt en verder uitwerkt.

4. Kerk zijn

Vanuit het hoofdthema *Liberated by God's grace* zijn er lijnen getrokken naar de *missio Dei*. Concreet ging het erom in het publieke domein handen en voeten te geven aan deze missie, in de dienst van de bevrijding. Deze missie impliceert de diaconale presentie van de kerk. Wij stelden voor om de documenten die hierover tijdens deze assemblee zijn gepresenteerd, te betrekken bij de bezinning over *Kerk 2025* en bij de interne bezinning van Kerk in Actie over zending en diaconaat.

Juist dit laatste element, de diaconale presentie, leerden we van de zusters en broeders van lutherse kerken elders, en dit kan een belangrijke bijdrage zijn bij ons zoeken naar nieuwe vormen van kerkelijke presentie ook en juist bij ons hier in Nederland!

Tekst: Andreas Wöhle

De Lutherse Wereld Federatie

De LWF werd opgericht in 1947, en is een gemeenschap die bestaat uit 148 lidkerken, met 75 miljoen leden in 99 landen. De visie van de LWF luidt, vertaald: 'Bevrijd door Gods genade, een gemeenschap in Christus, die samen leeft en werkt aan een wereld waar gerechtigheid, vrede en verzoening wonen.'

De LWF wordt internationaal erkend als een belangrijke instantie die vanuit het geloof een belangrijke rol vervult als pleitbezorger, met het oog op ontwikkeling en humanitaire betrokkenheid. De LWF is officieel erkend door de Economische en Sociale Raad van de Verenigde Naties.

In haar strategisch beleidsplan voor 2019-2024 (*LWF Strategy*) zijn de drie belangrijkste, met elkaar samenhangende prioriteiten geformuleerd:

- *Living and working together as a communion* – samen werken en leven als een gemeenschap;
- *Supporting churches' presence and vibrant witness* – ondersteunen van de kerkelijke aanwezigheid en haar krachtige getuigenis;
- *Promoting human dignity, justice, and peace* – bevorderen van menselijke waardigheid, gerechtigheid en vrede.

LIVING AND WORKING TOGETHER AS A COMMUNION

'(...) At the core of our work is our vocation to live and work together as a communion of churches in ongoing reformation. This is not a static reality, nor is it an end in itself: We live and work together, as we continue responding to God's call and partake in God's mission in the world. In doing so, we focus on supporting each other to witness vibrantly in our diverse contexts and promoting human dignity, justice, and peace.'

Bron: LWF Strategy 2019-2024 (*abridged*), p. 8.

Inspiratie ontvangen en inbrengen op plaatselijk niveau en bij de Protestantse Kerk in Nederland

Het is niet vanzelfsprekend om onderwerpen die wereldwijd spelen naar plaatselijke gemeenten te vertalen. Het beste lukt dat met diaconale projecten – naast die van de LWF, ook die van Kerk in Actie. Niettemin voelen we ons als synode sterk met onze partners binnen de LWF verbonden.

Graag wil de synode zich door de LWF blijvend laten inspireren om een levende bron van lutherse spiritualiteit te zijn en deze te versterken. Hiervoor zijn aanknopingspunten te vinden in de *LWF*

Strategy. Veel van de beleidsvoornemens hierin, die ook theologisch zijn gegrond, sluiten goed aan bij (internationale) maatschappelijke vraagstukken en bij de beweging om terug te gaan naar de basis, zoals verwoord in *Kerk 2025* en in dit beleidsplan. Hierbij valt te denken aan thema's zoals gendergelijkheid, klimaatverandering en de diaconale presentie van onze gemeenschappen als een krachtig getuigenis in onze samenleving (zie in dit hoofdstuk ook de kadertekst 'De assemblee van de lutherse wereldfamilie, eens in de zeven jaar...').

Om jongeren te bemoedigen in hun geloof, of gemeenten in hun jongerenbeleid, stimuleert de synode gemeenten om Global Young Reformers – de jongerenafdeling van de LWF – hun verhaal te laten doen over wat de LWF voor hen en voor jonge, gelovige Lutheranen kan betekenen (zie ook de kadertekst 'Wij zijn niet de laatsten van ons soort!' in hoofdstuk 3).

Daarnaast wil de synode zich bezinnen op de vraag: hoe kunnen we het internationale aspect van ons kerk-zijn inbrengen in de Protestantse Kerk als geheel, en bij onze gemeenten? Is er in deze relaties of in dit netwerk vernieuwing nodig? Ten aanzien van de Synodale Commissie is de vraag relevant welke netwerken, organisaties en relaties er al bestaan met en vanuit de commissies. Waarbij zouden deze zinnigerwijs moeten aansluiten?

Gelijke behandeling van mannen en vrouwen

De Evangelische-Lutherse Synode aanvaardt en bekrachtigt het beleid van de LWF ten aanzien van de gelijke behandeling van mannen en vrouwen (*gender justice*).¹ In hun beleid spreekt de LWF zich uit voor een inclusieve gemeenschap. Mannen en vrouwen nemen volledig gelijkwaardig en in gelijke mate deel aan het leven in kerk en maatschappij en hebben een gelijkwaardig aandeel in besluitvormingsprocessen, activiteiten en programma's.

In overeenstemming met de verdeelsleutel die binnen de bestuursorganen van de LWF geldig is, streeft ook de synode naar het realiseren van een rechtvaardige vertegenwoordiging in kerkelijke bestuursorganen: ten minste 40% mannen, 40% vrouwen en 20% jongeren.

De synode zet zich ervoor in dat ook binnen de Protestantse Kerk de gelijke behandeling van mannen en vrouwen en de visie van een inclusieve en rechtvaardige gemeenschap van mannen en vrouwen gerealiseerd wordt. Ze bestrijdt daarom structuren en systemen die institutionele, culturele en tussenmenselijke discriminatie bevestigen. De centrale vraag die de synode hierbij stelt, is: wat hebben mensen nodig die op grond van hun geslacht of geaardheid onderdrukt, buitengesloten of gediscrimineerd worden? De synode wil ten aanzien van deze thematiek aandacht en gevoeligheid bevorderen.

---

¹ De Nederlandse vertaling van *gender justice* in documenten van de Verenigde Naties is 'genderrechtvaardigheid en intergenerationele rechtvaardigheid'. Deze betekenis resoneert mee als wij spreken over 'gelijke behandeling'.

Beleidsvoornemens Internationale relaties en oecumene

IV.1	De ELS stimuleert de vertaling van LWF-materiaal in samenwerking met de DO.
IV.2	De ELS maakt grote oecumenische thema's 'klein' door – in samenwerking met de DO – concrete internationale personen Nederland te laten bezoeken voor inspirerende verhalen, zodat deze concrete mensen kunnen fungeren als voorbeeld, rolmodellen en identificatiefiguren.
IV.3	Bij keuze voor diaconale projecten zoekt de ELS naar een herkenbaar LWF-handschrift: - bijv. briefwisseling jongeren Nederland-Namibië; - als synode keuzeprojecten via LWF Department for Mission and Development (DMD) uitzoeken en KiA verzoeken deze in eigen steunprogramma op te nemen.
IV.4	De ELS bezint zich op de vraag hoe de beleidspunten uit de <i>LWF-Strategy</i> vertaald kunnen worden naar de praktijk van de lutherse traditie binnen de PKN.
IV.5	De ELS stimuleert gemeenten om Global Young Reformers uit te nodigen (zie ook beleidsvoornemen III.4).
IV.6	Volgens de Kerkorde onderhoudt de ELS de relatie van de kerk met de LWF. In het verlengde daarvan oriënteert de SC zich op het belang en de noodzaak van de relatie met andere gremia zoals KALME, WiCaS, en LEKKJ. De SC vraagt aandacht bij het moderamen voor wat in andere (Europese) lidkerken speelt, bijvoorbeeld door hierover te (laten) schrijven in <i>ELKkwartaal</i> .
IV.7	De ELS streeft in overeenstemming met het beleid van de LWF naar een rechtvaardige vertegenwoordiging in kerkelijke bestuursorganen: ten minste 40% mannen, 40% vrouwen en 20% jongeren.
IV.8	De ELS bevordert aandacht voor thema's en structuren ten aanzien van rechtvaardige behandeling van mannen en vrouwen vanuit de vraag: wat hebben mensen nodig die op grond van hun geslacht of geaardheid onderdrukt, buitengesloten of gediscrimineerd worden?

5 Vieren, liturgie en kerkmuziek

De zondagse openbare eredienst als viering van Woord en Sacrament, als gestalte van wat wij het evangelie, de blijde boodschap van God noemen, speelt als vanouds een belangrijke rol in de lutherse traditie. God treedt de mens tegemoet in Woord en Sacrament. Deze ontmoeting met God die de mens zoekt, roept het antwoord van de gemeente op. Een antwoord dat de gemeente (vorm)geeft in de liturgie.

Gemeenschap en individu

Liturgie schept een ruimte waarin de ontmoeting tussen de drie-ene God en de gemeente kan plaatsvinden. In die ontmoeting wordt de gemeente gevormd. De individuele mensen worden door het gezamenlijk luisteren naar het Woord van God een luisterende gemeenschap. Aan tafel bij Christus wordt de enkeling verbonden met God in Christus en daardoor ook met elkaar tot één tafelgemeenschap. Daar ontstaat gemeente!

De liturgie neemt de enkeling op in de ruimte van de ontmoeting met God. Hierdoor komt de mens in de ruimte van God te staan. In de liturgie, in muziek, taal, handelingen, liturgische ruimte en aankleding worden we opgenomen in de klacht over het leed in de wereld en de dank voor het goede van de schepping. In de liturgie klinkt de jubel over Gods goedheid en de vreugde om Pasen, de opstanding, het Kyrie en Gloria. In de liturgie komt de enkeling in aanraking met het heil en het heilige. Hierdoor komt het eigen leven in een ander licht te staan.

Luther en liturgie

Liturgie is, anders verwoord, dienst aan God, de Vader, de Zoon en de heilige Geest. De dienst aan God krijgt vorm in gebeden, muziek, aankleding, symbolen, sacramenten, prediking van het Evangelie, geloofsbelijdenis, dienst aan de wereld (collectegaven), zang en zegen – en dat in een bepaalde orde en volgorde.

Voor de vormgeving van de liturgie wordt geput uit ervaringen en bronnen door de eeuwen heen. Daarbij kent de protestantse liturgie een grote vrijheid ten aanzien van liturgische vormen. Luther plaatst de liturgie in het spanningsveld tussen de christelijke vrijheid, de dienst aan de naaste en de eenheid van de kerk. Aan de ene kant is er de vrijheid om de liturgie aan plaats en tijd aan te passen. Aan de andere kant benadrukt Luther de waarde van een gemeenschappelijk gedragen liturgie die eenheid uitstraalt. Hoewel hij de christelijke vrijheid in de omgang met de liturgie principieel benadrukt, maant hij om niet zomaar te sleutelen aan de liturgische vormen, omdat dit makkelijk ten koste kan gaan van de duurzaamheid en kwaliteit, die al vierend door de eeuwen heen is gegroeid en beproefd. De traditie van de kerk is belangrijk. Niet alles wat nu even 'goed voelt' kan de beproefing van het gebruik door verschillende gelovigen en in uiteenlopende contexten doorstaan.

EEN MUZIKALE MONNIK & EEN PROTESTANTSE NON

Het is bekend dat Maarten Luther de muziek een warm hart toedroeg. Hij was een bekwaam luitspeler en zanger met een mooie tenorstem. Ook schreef hij teksten en componeerde hij. Hij onderkende de kracht van de muziek die, zoals hij schreef, 'de bedroefden kan troosten, de gelukkigen kan opschrikken, de wanhopigen bemoedigen, de trotsen nederigheid kan leren, de opgewonden mensen kan kalmeren en zelfs een hart vol haat kan verzachten'. Het was zijn intentie om die positieve emotionele kwaliteit van muziek ook in te zetten in de kerk.

De Stichting Musick's Monument maakt historische kunstproducties. Ter gelegenheid van 500 jaar Reformatie in 2017 maakte de Stichting de voorstelling 'Een muzikale monnik & een protestantse non', over Luthers veelbewogen leven, zijn huwelijk met de sterke vrouw Katharina von Bora en zijn visie op de kerk.

Via YouTube is deze voorstelling nog te zien: ['Een muzikale monnik & een protestantse non'](#)

Commissie voor Liturgie en kerkmuziek

De Evangelisch-Lutherse Synode van de Protestantse Kerk weet zich in het bijzonder verbonden met de lutherse liturgische traditie. Deze traditie staat niet stil. Daarom geldt ook voor ons vieren met liturgie en kerkmuziek de vraag: hoe maken we hierin onze levende bronnen van de lutherse spiritualiteit zichtbaar en vruchtbaar voor het geheel van de kerk en de samenleving?

Omdat de synode wil zorgdragen voor de continuering en ontwikkeling van liturgie en kerkmuziek vanuit de (Nederlands-)lutherse traditie, heeft ze in de vorige beleidsperiode opnieuw een Commissie voor liturgie en kerkmuziek (hieronder: de Commissie) ingesteld. De Commissie heeft als taak om bij te dragen aan de ontwikkeling van de lutherse liturgische traditie in Nederland. Zij doet dit in de context van verschillende liturgische tradities binnen en buiten de Protestantse Kerk. De commissie wil bijdragen aan een zo breed mogelijk gedragen eenheid in de eredienst van evangelisch-lutherse gemeenten en in lutherse diensten in andere gemeenten. Met het materiaal dat de commissie vervaardigt, wil zij bijdragen aan de kwaliteit van liturgie en kerkmuziek.

De lutherse traditie kent de kerkmuziek een belangrijke rol bij verkondiging toe. De kerkmuziek draagt wezenlijk bij aan de verkondiging van het Woord. De kerkmuziek heeft de gave om lichaam en ziel te raken. De Commissie ziet het dan ook als haar taak om (gefuseerde) evangelisch-lutherse gemeenten, onder wie ook de predikanten en cantor-organisten, op liturgisch en kerkmuzikaal terrein te ondersteunen.

In de afgelopen beleidsperiode heeft de Commissie gewerkt aan een revisie van de orde van de hoofddienst, die in november 2017 door de synode is vastgesteld. De hoofddienst is een typisch lutherse benaming voor de zondagse kerkdienst waarin ook het heilig avondmaal gevierd wordt; het woord is ontleend aan het Duitse *Hauptgottesdienst* of *Hauptamt*, dat is afgeleid van de Hoogmis uit de rooms-katholieke traditie. Luther handhaafde de meeste elementen uit deze traditie, waardoor een grote continuïteit behouden bleef.

Beleidsvoornemens Vieren, liturgie en kerkmuziek

V.1	De Commissie ondersteunt de synode bij de introductie van de gereviseerde orde van de hoofddienst bij de gemeenten. - De Commissie verzorgt een begeleidend schrijven bij de gereviseerde orde van de evangelisch-lutherse hoofddienst voor kerkenraden, predikanten en cantor-organisten. - De Commissie zorgt voor kennismaking met deze gereviseerde orde van de hoofddienst bij de bijeenkomsten van predikanten, kerkmusici en kerkenraden die in een lutherse context werken.
V.2	De Commissie ondersteunt de synode bij de presentatie van de bundel met alle Lutherliederen. - De Commissie gebruikt haar netwerk om eraan bij te dragen dat deze bundel zo breed mogelijk bekend wordt gemaakt in de kerken in Nederland, waar mogelijk ook buiten de PKN. - De Commissie wil bijdragen aan een bijzondere muzikale presentatie van de bundel waarvoor breed uitgenodigd wordt.
V.3	De Commissie draagt zorg voor een vernieuwde begeleidingsbundel voor organisten bij de orde van de hoofddienst. - Toelichting: Omdat in de revisie van de hoofddienst ook enkele melodische veranderingen zijn aangebracht, is het nodig dat er voor de organisten een aangepaste orgelbegeleiding bij de gezongen onderdelen van de liturgie verschijnt.
V.4	De Commissie draagt zorg voor een bundel met meerstemmige zettingen voor cantorijen bij de Lutherliederen, zodat de Lutherliederen meerstemmig voorgezongen kunnen worden ten dienste van de gemeentezang. - De Commissie gaat op zoek naar de financiële middelen hiervoor en coördineert de opdrachten voor de te maken zettingen.
V.5	De Commissie legt aan gemeenten uit en licht toe waarom we als lutheranen vieren zoals we vieren. Dit doet zij door te werken aan een dienstboek met aanvullende informatie en variaties bij de orde van de hoofddienst voor voorgangers en (cantor-)organisten. - De Commissie verzorgt een begeleidend schrijven bij de gereviseerde orde van de hoofddienst waarin de wijzigingen beknopt worden toegelicht. Nadere toelichting: het werken aan deze revisie van de orde van de hoofddienst maakt duidelijk dat er ook een 'dienstboek' met toelichtingen, achtergrondinformatie en suggesties voor variaties bij de gereviseerde orde van de hoofddienst ten behoeve van de voorgangers en cantor-organisten wenselijk is.
V.6	De SC initieert tweejaarlijks een gesprek met de Lutherse Werkgroep voor Kerkmuziek en de Commissie voor liturgie en kerkmuziek. Onder voorzitterschap van de SC vindt dat gesprek plaats. Belangrijk onderwerp van gesprek is de samenwerking tussen Commissie en Werkgroep om bovenstaande beleidsvoornemens te realiseren.

6 Diaconaat

De taal van het diaconaat als (één) ‘herkenningsteken’ van de kerk

Onze ‘taal’, de vormen en beelden waarin wij gewend zijn te spreken over dat wat ons als kerk van Jezus Christus wezenlijk beweegt, is voor veel mensen in onze samenleving niet meer verstaanbaar, of, vanwege ervaringen met of vooroordelen over de kerk, moeilijk te verdragen. Wat mensen vaak wel weten te waarderen, is de wijze waarop de kerk het geloof vertaalt en instaat voor wie in deze wereld tussen wal en schip geraken. Zo vormt onze ‘diaconale taal’ wellicht een brug om met hen in gesprek te blijven en te komen die onze klassieke ‘geloofs-beeldtaal’ niet spreken of verstaan.

De kerk heeft ‘dus’ de diaconie nodig om ‘verstaanbaar’ te blijven. Op dit gebied gebeurt er veel goeds. Tegelijk zullen wij ons ervan bewust moeten blijven en ons er steeds opnieuw van moeten verzekeren dat ons diaconaal handelen en ‘spreken’ zonder de vierende en lerende gemeenschap op losse schroeven komen te staan. Geen diaconie zonder vierende gemeenschap, maar ook geen vierende gemeenschap zonder engagement in de praktische uitdagingen en problemen van het leven in deze wereld!

PLEK ONDER DE ZON!

Een van de thema’s waar de Amsterdamse diaconie zich hard voor maakt, is sociale en ecologische duurzaamheid. Daarom is de diaconie gaan investeren in het project Plek onder de Zon, een project waarbij zonne-energie ver weg en dichtbij centraal staat. Het project biedt een lesprogramma voor bovenbouwleerlingen van basisscholen in Amsterdam en de regio Amstelveen. Daarnaast kunnen schoolklassen deelnemen aan een wedstrijd om een zelf bedachte uitvinding te bedenken op zonne-energie waar de wereld een stukje beter van wordt.

In 2019 werd de 1e prijs in Amstelveen gewonnen door groep 6b van de Roelof Venema School. De klas bedacht een duurzame koffiemachine. Deze produceert naast koffie, ook verse chocolademelk en gezuiverd drinkwater en maakt bamboe bекers. Hun creatieve idee en enthousiaste presentatie kon rekenen op veel lof van de jury – die bestond uit Richard van Leeuwen, adviseur energietransitie van de gemeente Amstelveen, Pieter Bak van Kasteelheer Groep en Stefan Eenhuizen van Beyond Energy.

Afsluiting Plek onder de zon 2019 in de Kruiskerk in Amstelveen

Het project Plek onder de Zon is een initiatief van het Amsterdams Natuur- en Milieu Educatie Centrum, Picosol, woningcoöperatie de Alliantie en de Lutherse Diaconie. De organisaties vonden elkaar in het inzicht dat werken aan duurzaamheid alleen succesvol is als je dat samen met anderen doet. En lerende schoolkinderen kunnen het verschil maken in de zorg voor onze aarde.

Bron: www.diaconie.com en Kerk in Actie (<https://www.kerkinactie.nl/projecten/plek-onder-de-zon>)

De financieel of beleidsmatig en inhoudelijk ‘zwakker’ wordende gemeenten zijn terecht te verstaan als een appèl op de betrokkenheid, het meedenken en de support van hun respectievelijke diaconale structuren. Zoals de ‘duurzaamheid van het bestaan van mensen’ een diaconale uitdaging genoemd mag worden, zo is ook de duurzaamheid van het (voort)bestaan van de gemeente een diaconale taak en een opdracht. Het zoeken naar duurzame vormen van het met elkaar vierend en dienend gemeente-zijn, is een uitdaging waar lutherse gemeenten in de komende tijd voor staan. Met andere woorden, het zou goed zijn als diaconieën nadenken over de vraag of hun gelden ook ingezet kunnen worden voor het onderhoud van de gemeente. Daartoe wil de synode gemeenten, waar nodig, ook stimuleren.

Zoals eerder genoemd is het diaconaat ook een vorm waarbij jongeren hun geloof kunnen delen en in praktijk kunnen brengen. Graag stimuleert de synode gemeenten om jongeren bij hun diaconale projecten te betrekken en deze gezamenlijk vorm te geven. Daarnaast wil de synode gemeenten ook wijzen op diaconale activiteiten op landelijk en internationaal niveau (denk aan de Young Reformers, zie hoofdstuk 3 en 4) waarbij jongeren kunnen aansluiten.

Beleidsvoornemens Diaconaat

VI.1	De ELS wil de diaconale presentie van de kerk stimuleren en inhoudelijk (theologisch) versterken.
VI.2	De ELS vraagt de DO om – in samenwerking met het GCBB – een notitie te schrijven voor gemeenten over de mogelijkheden en randvoorwaarden om diaconale gelden in te zetten als het voortbestaan van de gemeente op het spel staat.
VI.3	De ELS wil gemeenten stimuleren om jongeren bij (plaatselijke, landelijke, internationale) diaconale projecten te betrekken of jongeren dit zelf vorm te laten geven.
	Zie ook beleidsvoornemens IV.3 in Hoofdstuk 4, Internationale relaties en oecumene.

7 Communicatie

Communicatie en communio

De kern van communicatie ligt in het Latijnse werkwoord *communicare*, ofwel ‘gemeenschappelijk delen’. Daarom kan communicatie ook gezien worden als ‘het scheppen van een gemeenschappelijke betekenis’ (Gisela Redeker, hoogleraar Communicatie Groningen).

Communicatie is het (over en weer) doorgeven van informatie in de vorm van tekenen, woorden, symbolen, en dat heeft alleen zin als die vormen eenzelfde (gemeenschappelijke) betekenis hebben voor alle betrokkenen.

Een kanttekening bij het spreken over communicatie is op z’n plaats. Want wanneer communicatie hier als een separaat hoofdstuk besproken wordt, gebeurt dit vanuit het bewustzijn dat communicatie niet zomaar iets is wat wij doen nadat wij alle andere aspecten van kerk-zijn eerst hebben doordacht. Communicatie is voor een groot deel ook wie en wat wij zijn als kerk. Al communicerend proberen wij te bouwen aan *communio*, gemeenschap. En in het centrum van ons communiceren staat de communicatie met de Heer, die ons in het avondmaal tegemoetkomt, ons aanspreekt en op weg zendt als gemeenschap.

Gezamenlijke opdracht

Communicatie speelt een belangrijke rol als het gaat om het zichtbaar maken van de bronnen van de lutherse spiritualiteit in de plaatselijke/regionale gemeenten, op landelijk en internationaal niveau. Goede communicatie maakt het mogelijk dat mensen binnen en buiten de lutherse traditie uit deze bronnen kunnen putten.

Dat gebeurt in de eerste plaats door wie wij zijn. De kerkordelijke opdracht om de lutherse traditie zichtbaar, vindbaar en dienstbaar te maken aan de gehele kerk, is in de visie van de Evangelisch-Lutherse Synode niet voor niets een *gezamenlijke* opdracht, van iedereen die in de Nederlandse lutherse traditie staat, zich hiermee verbonden voelt of hierin geïnteresseerd is. Iedereen kan op zijn of haar manier, met de inzet van zijn of haar talenten, ambassadeur zijn van de Nederlandse lutherse traditie.

Communicatieplan

Communicatie vindt plaats door wie je bent. Dat allereerst. Daarnaast kan communicatie worden vastgelegd in een plan. Een communicatieplan geeft antwoord op vragen als: ‘wat’ wil je overbrengen, ‘aan wie’ wil je iets overbrengen en ‘wat wil je bereiken’ met je informatie of boodschap bij de ander en bij jezelf? Dat zijn de eerste vragen waarover nagedacht moet worden als je iets wilt overbrengen. Communicatie begint dus met stilstaan. Onszelf als synode, als commissie, als gemeente vragen stellen en niet eerder tot actie overgaan dan wanneer de vragen op een goede manier beantwoord zijn. Als deze vragen helder beantwoord kunnen worden, volgt

de vraag: ‘waarmee’ wil je iets overbrengen? Welke communicatiemiddelen zijn hiertoe beschikbaar en voorhanden?

Een communicatieplan kan een krachtig middel zijn om heel gericht de bronnen van de lutherse spiritualiteit uit te dragen en te delen. Een van de beleidsvoornemens van de synode is om het huidige beleidsplan te herzien en te actualiseren.

Communicatie: internationaal en bovenplaatselijk

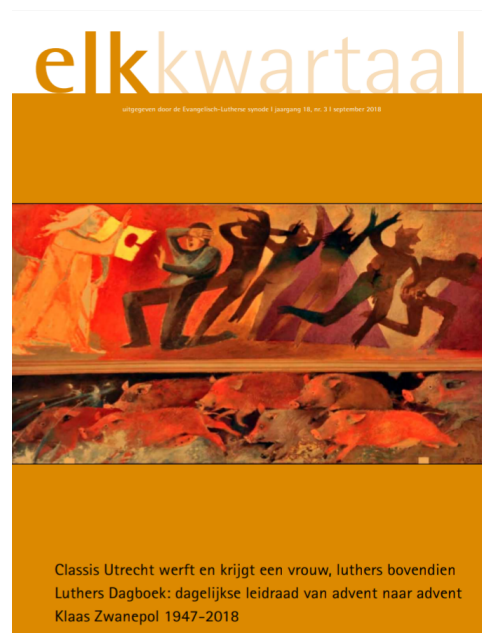
Op internationaal niveau neemt de synode deel aan ontmoetingen over communicatie; ook deelt ze informatie vanuit deze internationale ontmoetingen wanneer deze voor plaatselijke (lutherse) gemeenten betekenisvol is, onder andere via *Elkkwartaal*.

Voor de bovenplaatselijke communicatie zijn *Elkkwartaal* en de website van groot belang. De communicatie vindt plaats in nauwe samenwerking met de Protestantse Kerk in Nederland. Zo is er regelmatig overleg tussen de afdeling Communicatie van de Protestantse Kerk, de Synodale Commissie en de hoofdredacteur(en) van *Elkkwartaal*. *Elkkwartaal* wordt uitgegeven door de Evangelisch-Lutherse Synode. De afdeling Communicatie van de Protestantse Kerk beheert de webpagina van de Evangelisch-Lutherse Synode, als onderdeel van de PKN-website.

De synode levert indien nodig informatie aan voor *Woord en Weg*, *Petrus* en voor uitgaven van de PThU. Daarnaast is op de website Luthers Info (<http://www.luthersinfo.nl/>) informatie samengebracht over diverse lutherse commissies, initiatieven en bijeenkomsten. De Facebook-pagina Luthers in NL (<https://www.facebook.com/groups/luthersinnl/>) deelt allerlei initiatieven van lutherse gemeenten of informatie die voor lutheranen van belang is. De synode onderhoudt contact met de beheerder hiervan.

Facebookpagina Luthers in NL

Elkkwartaal

Communicatie: plaatselijk en gemeenten

De bronnen van lutherse spiritualiteit delen, is plaatselijk eveneens van belang. Plaatselijke gemeenten organiseren hun communicatie veelal zelfstandig. Maar gemeenten kunnen hierin ook ondersteund worden, al dan niet via de Synodale Commissie. Bijvoorbeeld als het gaat om het maken van een communicatieplan, om het opzetten en beheren van een website, of om communicatiebeleid rondom privacy.

De synode stimuleert gemeenten om een communicatieplan te maken en daarbij gebruik te maken van verschillende middelen, al naargelang de doelgroep die gemeenten willen bedienen en het doel dat gemeenten hiermee willen bereiken. Communicatiemiddelen kunnen zijn: gemeentebladen, zondagsbrieven, nieuwsbrieven, de website, een Facebook-pagina, uitgaven van gezamenlijke kerken, plaatselijke bladen en/of een kabelkrant en lokale omroepen.

De synode roept gemeenten ook op om hun activiteiten breder zichtbaar te maken. Dat kan door informatie met de synode te delen, zodat deze geplaatst kan worden in *Elkkwartaal*, of op de website van de Protestantse Kerk of door een bericht te posten op de Facebook-pagina Luthers in NL.

De Protestantse Kerk in Nederland organiseert met enige regelmaat een Dag van de Communicatie. Tijdens deze dag zijn er diverse workshops, met als thema onder andere de website en het communicatieplan. De synode stimuleert gemeenten deel te nemen aan dit evenement.

Beleidsvoornemens Communicatie

Plaatselijk	
VII.1	De ELS stimuleert gemeenten deel te nemen aan de Dag van de Communicatie (o.a. over de website en communicatieplan), die de DO met enige regelmaat organiseert.
VII.2	De ELS organiseert een workshop en biedt ondersteuning bij het maken van een communicatieplan als hieraan behoefte is. De ELS onderzoekt de mogelijkheid om een workshop te organiseren over de AVG/Privacy.
VII.3	De ELS zet een pool op van (lutherse) schrijvers t.b.v. gemeentebladen/websites.
Landelijk	
VII.4	De ELS ontwikkelt een nieuw communicatieplan.
VII.5	De ELS beheert en onderhoudt de website van de ELS actief, binnen de kaders van de vernieuwde PKN-website.
VII.6	De ELS legt contact met de beheerders van: - Facebook-pagina Luthers in NL; - Website Luthers Info.
VII.7	De ELS zorgt ervoor dat de Nieuwsbrief ELS en de digitale uitgave van <i>Elkkwartaal</i> beschikbaar zijn voor gemeentewebsites.
VII.8	De ELS voert blijvend overleg met de afdeling Communicatie binnen de DO.
VII.9	De ELS voert regulier overleg met de redactie van <i>Elkkwartaal</i> over onderwerpen, ideeën en voortgang.
Internationaal	
VII.10	De ELS neemt deel aan internationale ontmoetingen op het gebied van communicatie en deelt betekenisvolle informatie hierover via o.a. <i>Elkkwartaal</i> .

8 Financiën

Als we spreken over financiën, gaat het niet puur over de vraag of we over voldoende middelen beschikken, over hoe we deze denken te verwerven of hoe we deze willen besteden. Het gaat om een 'goed' – roerend of on(t)roerend – dat we hebben ontvangen, dat we nodig hebben, dat we goed willen beheren en inzetten in dienst van onze missie om levende bronnen van lutherse spiritualiteit te bewaren en te versterken.

Financiële middelen

Voor de uitvoering van dit beleidsplan is financiële beleidsruimte noodzakelijk. Om deze beleidsruimte te creëren en hiermee de lutherse traditie plaatselijk, regionaal en landelijk te waarborgen, zijn (beperkte) baten noodzakelijk.

De afgelopen jaren kon de Evangelisch-Lutherse Synode gebruikmaken van een klein aantal beschikbare fondsen. De onttrekking uit deze fondsen, zonder toevoeging van voldoende rendement, heeft (op termijn) uitputting van deze fondsen tot gevolg.

On(t)roerend goed

De evangelisch-lutherse gemeenten beschikken ook over onroerende goederen. Nogal wat van deze goederen krijgen noodgedwongen een herbestemming. Als een kerkgebouw niet meer kan functioneren als een plek van samenkomst voor een lutherse gemeente, of als een pand te kostbaar wordt, is het goed om te zoeken naar een goede herbestemming waarbij mogelijk iets van de lutherse identiteit zichtbaar, tastbaar en present blijft. Zo kan een gebouw, ook als het geen 'lutherse' functie meer vervult, toch een bron blijven van lutherse spiritualiteit.

Een mogelijkheid om een gebouw te behouden, is het oprichten van een Stichting, waarin het onderhoud van een kerkgebouw kan worden ondergebracht. Daarnaast wil de synode die gemeente waarvoor herbestemming van het kerkgebouw noodzakelijk is, zo veel mogelijk stimuleren om te zoeken naar een herbestemming die zo goed mogelijk aansluit of past bij de lutherse traditie. De Commissie Bewaren en Inbrengen van de Lutherse Traditie (ComBILT) kan gemeenten hierbij ondersteunen (zie ook hoofdstuk 3).

ON(T)ROEREND GOED **Het Kemperblok Amsterdam**

Uw Diaconie in Luthers Amsterdam gaat voor een diaconale (delende) kerk en voor een diaconale stad. We vinden het daarom belangrijk om te investeren in gemeenschappen. Dan denken we (...) ook aan de hofjes waarmee we immers al een lange traditie hebben. En de zojuist gerealiseerde Augustanahof getuigt ervan dat het een springlevende traditie is. Maar we denken ook aan de andere lutherse plekken zoals de nieuwe Wittenberg met het Luther Museum en de kerkzaal die

we ook voor kerk en buurt in zullen zetten. En de ankerplaatsactiviteiten van de Johanneskapelgemeenschap in Amstelveen. De Maarten Luther Kerk en het Kemperblok met de diaconieplekken. Veelsoortige gemeenschappen rond die plekken met als kenmerken:

- *Omzien naar elkaar en naar de buurt* – zoals de Eeuwige omziet naar de mensen en zich om ons bekommert (Luc. 1:68) zo zien wij om naar elkaar in onze Lutherse gemeenschap en naar elkaar in onze buurten en onze wereld (werelddiaconaat);

- *Liturgie* – in ons diaconaal centrum ‘In de Zwaan’ hangt aan de muur bij de voorzittersstoel een houtsnede van het Laatste Avondmaal van Jezus met zijn discipelen. We ontvingen dit als cadeau van onze lutherse partnergemeente in Warschau. Als we bezoekers hebben, bijvoorbeeld leerlingen die hun maatschappelijke stage bij ons komen doen, leggen we uit dat het Avondmaal staat voor de inspiratie van ons werk; de dienst van Jezus aan de wereld is onlosmakelijk verbonden met onze dienst in onze wereld, het delen aan tafel gaat door de stad en de wereld in;

- *Zichtbaarheid* – we willen het licht niet onder de korenmaat zetten (Matteüs 5:15), maar laten schijnen en daarbij – zonder prekerig te worden en bij voorkeur wat onbekommerd – laten zien dat we Kerk zijn, dat we luthers zijn, en waar we voor staan. Dan gaat het natuurlijk over onze woorden en over onze daden. Het gaat ook over onze communicatie. Zo willen we bijvoorbeeld graag dat op al die lutherse plekken de vlag met ons mooie logo wappert. Zo laten we de kerk zien in al haar veelvormigheid.

Met deze vorm van – letterlijk – bewaren van de panden die ons zijn toevertrouwd, kunnen we een bijdrage leveren aan de oecumenische presentie van kerk in de stad. En dragen we bij aan sociale duurzaamheid. (...) Investeren in gemeenschappen als dragers van duurzaam kerk-zijn en diaconaat. Daar zetten we ons als diaconie – diakenen, vrijwilligers en het team ‘In de Zwaan’ – van harte voor in.

Met enige aanpassingen overgenomen van:

https://www.diaconie.com/nieuws/2017/Investeren_in_gemeenschappen.html

Beleidsvoornemens Financiën

VIII.1	De ELS zet het rendement van de fondsen die onder toezicht staan van de ELS, effectiever in voor de uitvoering van beleid. Hierbij is het streven van de ELS om uitputting van deze fondsen te voorkomen, waarmee financiële mogelijkheden voor de toekomst blijven gewaarborgd, maar tegelijk te zorgen voor voldoende financiële armslag.
VIII.2	De ELS stelt een aanpassing en verruiming voor van de besteding van de gelden die voor de ComBILT door de KS zijn vastgesteld (zie ook beleidsvoornemen III.8).
VIII.3	De ELS verkent samen met de DO of het mogelijk is om gemeenten te vragen om een bijdrage wanneer een niet begroot substantieel inkomen wordt verkregen in de vorm van een legaat of erfenis. Het voorstel is om 10% van het verkregen vermogen af te staan.
VIII.4	De ELS stimuleert gemeenten om, indien noodzakelijk, op zoek te gaan naar een passende herbestemming van hun kerkgebouw, die aansluit bij de lutherse traditie. Een beslissing moet uiteindelijk worden genomen door de gemeenten zelf, na advies van de CCBB/GCBB en de Financiële Commissie van de ELS.

Bijlage 1 Overzicht beleidsvoornemens Evangelisch-Lutherse Synode 2019-2023

Beleidsvoornemens Plaatselijke gemeente als levende bron van lutherse spiritualiteit

II.1	De ELS benoemt synodeleden als contactpersonen voor gemeenten om elkaar te ontmoeten en met elkaar in gesprek te komen.
II.2	De ELS draagt bij het starten van regiovormingsprocessen namen aan voor een expertiseteam uit het luthers netwerk, in combinatie met experts vanuit de Dienstenorganisatie (DO). Gezamenlijk kunnen zij in een plaatselijke situatie maatwerk leveren om veranderingsprocessen goed te begeleiden.
II.3	De ELS ontwerpt een set van ‘denkbare samenwerkingsmodellen’ met stappenplannen, beleidsstructuren, financieringsmodellen etc. als voorbeelden en informatievoorziening. De notitie ‘Op weg naar de samenvoeging’ (2013) kan daarvoor als basis dienen. Verder wordt gebruikgemaakt van beschikbare informatie van de DO.
II.4	De ELS stimuleert gemeenten om bij processen van verandering vroegtijdig aan de bel te trekken bij de Synodale Commissie.
II.5	De ELS stimuleert lutherse gemeenten tot een vorm van samenwerking die niet als verlies, maar als verrijking wordt ervaren.
II.6	De ELS stimuleert gemeenten om contacten aan te gaan met partners in de stad of het dorp om in gedeelde verantwoordelijkheid en partnerschap de leefbaarheid van de buurt te bevorderen. Voorbeelden uit het land worden gedeeld in o.a. <i>Elkkwartaal</i> . Andere partners kunnen zijn: een Raad van Kerken of Samen Kerk in Nederland (SKIN).
II.7	De ELS gaat binnen het Generaal College voor Behandeling van Beheerszaken (GCBB) in gesprek over vormen van ondersteuning bij bestuurlijke begeleiding voor plaatselijke gemeenten.
II.8	De ELS stimuleert gemeenten om vrijwilligers met (financiële en bestuurlijke) expertise in kaart te brengen.

Beleidsvoornemens Bovenplaatselijke activiteiten en structuren als levende bron van lutherse spiritualiteit

III.1	De ELS koestert, stimuleert en verbreedt landelijke goed lopende activiteiten zoals de Kerkenradendag, Koninginnezang, werkweek Kerkmuziek, jeugdmuziekdagen, activiteiten van de Nederlandse Lutherse Vrouwen Bond (NLVB) e.d. De ELS stimuleert communicatie hierover via <i>Elkkwartaal</i> , de PKN-website et cetera. Daarnaast zoekt de SC naar manieren om financiële bronnen te zoeken voor dergelijke activiteiten.
III.2	De ELS stimuleert gemeenten om lokaal inspirerende activiteiten bekend te maken (via <i>Elkkwartaal</i> – rubriek ‘Kriskraskort’ – de (nieuwe) website van de PKN) en te delen, zodat deze gekopieerd kunnen worden.
III.3	De ELS moedigt gemeenten aan om jongeren te betrekken bij reguliere activiteiten en daarnaast voor jeugdbeleid ook aan te sluiten bij plaatselijke netwerken en initiatieven.
III.4	De ELS wil gemeenten stimuleren om jongeren te informeren over internationale activiteiten, bijvoorbeeld door jongeren die hieraan hebben deelgenomen uit te nodigen in gemeenten en hierover te laten vertellen.

III.5	De ELS wil graag materiaal met een luthers signatuur ontwikkelen voor de jeugd of bruikbaar materiaal uit het buitenland laten vertalen. Dit in samenwerking met de DO/JOP.
III.6	De ELS inventariseert de behoefte aan ontmoeting van lutherse vertegenwoordigers in bestuurlijke landelijke gremia en brengt deze desgewenst samen.
III.7	De ELS agendeert regelmatig via het GCBB lutherse aangelegenheden rondom onder andere regiovorming en de procedure rondom kerkschatten.
III.8	De ELS gaat in gesprek met moderamen over een evaluatie door de KS van de randvoorwaarden voor ComBILT; de ELS stelt bijstelling of verruiming voor wat betreft criteria voor subsidieverlening.
III.9	De ELS stimuleert de mogelijkheden om gemeenteleden te versterken door opnieuw gebruik te maken van bestaand en succesvol materiaal.
III.10	De ELS stelt zich ten doel de contacten met Lutherse Stichtingen te intensiveren en in overleg gebruik te maken van hun expertise ten dienste van het bewaren en uitdragen van de lutherse traditie in de breedste zin van het woord. In het bijzonder ontwikkelt de ELS samen met Lutherse Stichtingen een projectplan ten aanzien van Lutherse academische presentie. In dat plan zal o.a. aandacht worden gegeven aan de lutherse traditie binnen het aanbod van de Permanente Educatie.

Beleidsvoornemens Internationale relaties en oecumene

IV.1	De ELS stimuleert de vertaling van LWF-materiaal in samenwerking met de DO.
IV.2	De ELS maakt grote oecumenische thema's 'klein' door – in samenwerking met de DO – concrete internationale personen Nederland te laten bezoeken voor inspirerende verhalen, zodat deze concrete mensen kunnen fungeren als voorbeeld, rolmodellen en identificatiefiguren.
IV.3	Bij keuze voor diaconale projecten zoekt de ELS naar een herkenbaar LWF-handschrift: - bijv. briefwisseling jongeren Nederland-Namibië; - als synode keuzeprojecten via LWF Department for Mission and Development (DMD) uitzoeken en KiA verzoeken deze in eigen steunprogramma op te nemen.
IV.4	De ELS bezint zich op de vraag hoe de beleidspunten uit de <i>LWF-Strategy</i> vertaald kunnen worden naar de praktijk van de lutherse traditie binnen de PKN.
IV.5	De ELS stimuleert gemeenten om Global Young Reformers uit te nodigen (zie ook beleidsvoornemen III.4).
IV.6	Volgens de Kerkorde onderhoudt de ELS de relatie van de kerk met de LWF. In het verlengde daarvan oriënteert de SC zich op het belang en de noodzaak van de relatie met andere gremia zoals KALME, WiCaS, en LEKKJ. De SC vraagt aandacht bij het moderamen voor wat in andere (Europese) lidkerken speelt, bijvoorbeeld door hierover te (laten) schrijven in <i>ELKkwartaal</i> .
IV.7	De ELS streeft in overeenstemming met het beleid van de LWF naar een rechtvaardige vertegenwoordiging in kerkelijke bestuursorganen: ten minste 40% mannen, 40% vrouwen en 20% jongeren.
IV.8	De ELS bevordert aandacht voor thema's en structuren ten aanzien van rechtvaardige behandeling van mannen en vrouwen vanuit de vraag: wat hebben mensen nodig die op grond van hun geslacht of geaardheid onderdrukt, buitengesloten of gediscrimineerd worden?

Beleidsvoornemens Vieren, liturgie en kerkmuziek

V.1	De Commissie ondersteunt de synode bij de introductie van de gereviseerde orde van de hoofddienst bij de gemeenten. - De Commissie verzorgt een begeleidend schrijven bij de gereviseerde orde van de evangelisch-lutherse hoofddienst voor kerkenraden, predikanten en cantor-organisten. - De Commissie zorgt voor kennismaking met deze gereviseerde orde van de hoofddienst bij de bijeenkomsten van predikanten, kerkmusici en kerkenraden die in een lutherse context werken.
V.2	De Commissie ondersteunt de synode bij de presentatie van de bundel met alle Lutherliederen. - De Commissie gebruikt haar netwerk om eraan bij te dragen dat deze bundel zo breed mogelijk bekend wordt gemaakt in de kerken in Nederland, waar mogelijk ook buiten de PKN. - De Commissie wil bijdragen aan een bijzondere muzikale presentatie van de bundel waarvoor breed uitgenodigd wordt.
V.3	De Commissie draagt zorg voor een vernieuwde begeleidingsbundel voor organisten bij de orde van de hoofddienst. - Toelichting: Omdat in de revisie van de hoofddienst ook enkele melodische veranderingen zijn aangebracht, is het nodig dat er voor de organisten een aangepaste orgelbegeleiding bij de gezongen onderdelen van de liturgie verschijnt.
V.4	De Commissie draagt zorg voor een bundel met meerstemmige zettingen voor cantorijen bij de Lutherliederen, zodat de Lutherliederen meerstemmig voorgezongen kunnen worden ten dienste van de gemeentezang. - De Commissie gaat op zoek naar de financiële middelen hiervoor en coördineert de opdrachten voor de te maken zettingen.
V.5	De Commissie legt aan gemeenten uit en licht toe waarom we als lutheranen vieren zoals we vieren. Dit doet zij door te werken aan een dienstboek met aanvullende informatie en variaties bij de orde van de hoofddienst voor voorgangers en (cantor-)organisten. - De Commissie verzorgt een begeleidend schrijven bij de gereviseerde orde van de hoofddienst waarin de wijzigingen beknopt worden toegelicht. Nadere toelichting: het werken aan deze revisie van de orde van de hoofddienst maakt duidelijk dat er ook een 'dienstboek' met toelichtingen, achtergrondinformatie en suggesties voor variaties bij de gereviseerde orde van de hoofddienst ten behoeve van de voorgangers en cantor-organisten wenselijk is.
V.6	De SC initieert tweemaal een gesprek met de Lutherse Werkgroep voor Kerkmuziek en de Commissie voor liturgie en kerkmuziek. Onder voorzitterschap van de SC vindt dat gesprek plaats. Belangrijk onderwerp van gesprek is de samenwerking tussen Commissie en Werkgroep om bovenstaande beleidsvoornemens te realiseren.

Beleidsvoornemens Diaconaat

VI.1	De ELS wil de diaconale presentie van de kerk stimuleren en inhoudelijk (theologisch) versterken.

VI.2	De ELS vraagt de DO om – in samenwerking met het GCBB – een notitie te schrijven voor gemeenten over de mogelijkheden en randvoorwaarden om diaconale gelden in te zetten als het voortbestaan van de gemeente op het spel staat.
VI.3	De ELS wil gemeenten stimuleren om jongeren bij (plaatselijke, landelijke, internationale) diaconale projecten te betrekken of jongeren dit zelf vorm te laten geven.
	Zie ook beleidsvoornemen IV.3.

Beleidsvoornemens Communicatie

Plaatselijk	
VII.1	De ELS stimuleert gemeenten deel te nemen aan de Dag van de Communicatie (o.a. over de website en communicatieplan), die de DO met enige regelmaat organiseert.
VII.2	De ELS organiseert een workshop en biedt ondersteuning bij het maken van een communicatieplan als hieraan behoefte is. De ELS onderzoekt de mogelijkheid om een workshop te organiseren over de AVG/Privacy.
VII.3	De ELS zet een pool op van (lutherse) schrijvers t.b.v. gemeentebladen/websites.
Landelijk	
VII.4	De ELS ontwikkelt een nieuw communicatieplan.
VII.5	De ELS beheert en onderhoudt de website van de ELS actief, binnen de kaders van de vernieuwde PKN-website.
VII.6	De ELS legt contact met de beheerders van: - Facebook-pagina Luthers in NL; - Website Luthers Info.
VII.7	De ELS zorgt ervoor dat de Nieuwsbrief ELS en de digitale uitgave van <i>Elkkwartaal</i> beschikbaar zijn voor gemeentewebsites.
VII.8	De ELS voert blijvend overleg met de afdeling Communicatie binnen de DO.
VII.9	De ELS voert regulier overleg met de redactie van <i>Elkkwartaal</i> over onderwerpen, ideeën en voortgang.
Internationaal	
VII.10	De ELS neemt deel aan internationale ontmoetingen op het gebied van communicatie en deelt betekenisvolle informatie hierover via o.a. <i>Elkkwartaal</i> .

Beleidsvoornemens Financiën

VIII.1	De ELS zet het rendement van de fondsen die onder toezicht staan van de ELS, effectiever in voor de uitvoering van beleid. Hierbij is het streven van de ELS om uitputting van deze fondsen te voorkomen, waarmee financiële mogelijkheden voor de toekomst blijven gewaarborgd, maar tegelijk te zorgen voor voldoende financiële armslag.
VIII.2	De ELS stelt een aanpassing en verruiming voor van de besteding van de gelden die voor de ComBILT door de KS zijn vastgesteld (zie ook beleidsvoornemen III.8).
VIII.3	De ELS verkent samen met de DO of het mogelijk is om gemeenten te vragen om een bijdrage wanneer een niet begroot substantieel inkomen wordt verkregen in de vorm van een legaat of erfenis. Het voorstel is om 10% van het verkregen vermogen af te staan.
VIII.4	De ELS stimuleert gemeenten om, indien noodzakelijk, op zoek te gaan naar een passende herbestemming van hun kerkgebouw, die aansluit bij de lutherse traditie. Een beslissing moet uiteindelijk worden genomen door de gemeenten zelf, na advies van de CCBB/GCBB en de Financiële Commissie van de ELS.

Bijlage 2 Terugblik op “Zoekt het goede...” – beleidsplan Evangelisch-Lutherse Synode 2014-2018

Het beleidsplan voor de periode 2014-2018 was het eerste uitgeschreven en geaccordeerde beleidsplan van de Evangelisch-Lutherse Synode in jaren. In het plan werd geworsteld met de beperkte tijd (en in zekere zin ook budgetten), en hoe die te verdelen over ‘plaatselijk’ en ‘bovenplaatselijk’. De voornemens die waren geformuleerd, hebben hun effect gehad op beide zijden van de medaille, dus die verdeling is minder problematisch gebleken.

1. Er waren voornemens om met experts op diverse gebieden lutherse gemeenten te helpen bij fusies, verkoop, et cetera. Zonder naam en toenaam te vermelden, is er een groep (oud-)gedienden geweest die die dit de afgelopen jaren heeft gedaan en hiervoor nog steeds benaderd kan worden. Soms hebben deze (oud-)gedienden zitting in een officieel gremium zoals een CCBB (voorheen: RCBB), en ook daar wordt vaak meer dan het gewone gedaan.

2. Op het punt van inhoudelijke ondersteuning is de Theologische Commissie opnieuw opgericht. Samen met het Convent van Lutherse Predikanten (dit convent is in 2018 een commissie van de Evangelisch-Lutherse Synode geworden) zijn zij actief geweest, onder andere bij de inhoudelijke ondersteuning van de Synodale Commissie bij de inzet richting de Generale Synode. Ook is gesproken en gewerkt aan een belangrijk thema als Voltooid Leven. Samen met een aantal synodeleden is het boekje *Wat is nu eigenlijk die lutherse traditie?* gemaakt en uitgebracht.

De commissie Liturgie en Kerkmuziek heeft een hernieuwde orde van dienst opgesteld, met een hertaling van alle liederen van Luther. Zowel tijdens de zitting van de Evangelisch-Lutherse Synode in het najaar van 2018, als tijdens de voorjaarsvergadering van de Generale Synode in 2019, is deze orde gevierd, en daarmee ‘overhandigd’.

In de vorige meerjarenperiode was er ook het feestelijke jaar ‘2017’. De Commissie Lutherdecade werkte tien jaar naar dit moment toe, met verschillende activiteiten door het land heen.

3. Bij het aantreden van de vorige Evangelisch-Lutherse Synode in 2013 bestond de Commissie Bewaren en Inbrengen van de Lutherse Traditie (ComBILT) nog niet. Het budget was er wel, maar de regelgeving rondom het toekennen van subsidies nog niet. De inrichting van deze Commissie is een eerste stap geweest om ‘die lutherse traditie’ te bewaren, te vernieuwen en door te geven – bezien vanuit het perspectief van de gemeenten. We zijn dankbaar voor de vele projecten die zijn goedgekeurd, en willen samen met de Kleine Synode en de Commissie zelf een volgende stap zetten.

4. De contacten met de gemeenten vanuit de Evangelisch-Lutherse Synode en de Synodale Commissie zijn tijdens de vorige beleidsperiode flink geïntensiveerd. De voornemens die we ten aanzien hiervan hadden, zijn vrijwel allemaal gerealiseerd. Alleen de ‘staat der gemeenten’ is na een aantal pogingen niet vernieuwd; er is onder andere contact met een onderzoeker bij de PTHU

geweest, maar vanwege tijdgebrek aan de zijde van de Synodale Commissie is dit niet verder ontwikkeld.

5. De contacten met de internationale gremia zijn gecontinueerd, en op enkele plekken zelfs geïntensiveerd. In de afgelopen beleidsperiode was een belangrijk speerpunt van de Evangelisch-Lutherse Synode om wat er bij de Lutherse Wereld Federatie gebeurt, te vertalen voor de Nederlandse lutheranen. Er waren vanuit dit oogpunt verschillende hoogtepunten, waaronder de aanwezigheid van rooms-katholieke en oud-katholieke bisschoppen voor gezamenlijke viering in het Reformatiejaar, de vertaling van *From Conflict to Communion*, en de landelijke introductie van de LWF-zondag. Ook hebben we als Evangelisch-Luthers Synode relevante stukken van de LWF geagendeerd voor onze eigen synodevergadering, waaronder *Self-understanding of the Lutheran Communion* en is er vanuit Nederland een kandidaat voor de Young Reformers, de jongerenafdeling van de LWF, voorgedragen (en benoemd). Waar de LWF ook aan bijdraagt, is materiaal op het gebied van theologie & liturgie, catechese, vorming & toerusting en diaconaat. Een werkgroep werkt aan een vertaling.

6. Tot slot – de nieuwe Synodale Commissie begon in 2013 met een ernstig conflict tussen de redactie van *Elkkwartaal* en het interim bestuur. Dit is uiteindelijk omgezet in een zeer constructieve en plezierige relatie. De redactie heeft in de afgelopen jaren een aantal leden zien komen en gaan, en *Elkkwartaal* is inmiddels ook PKN-breed een begrip aan het worden. Online is er nog veel te wensen. Hieraan zal dan ook aandacht worden gegeven in de nieuwe beleidsperiode.